

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

**INFORMATIVNÍ ZPRAVODAJ
ČESKÝCH JAZYKOVĚDCŮ**

roč. XXXIV – 1997

č. 3 a 4

JAZYKOVĚDNÉ

AKTUALITY

Informativní

zpravodaj českých jazykovědců

roč. XXXIV - 1997

č. 3 a 4

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky

Redakční rada:

Jan Kořenský (hlavní redaktor)

Jana Hoffmannová (zástupkyně hlavního redaktora)

Alena Vrbová (výkonná redaktorka)

Adolf Erhart, Ján Horecký, Jiří Nekvapil, Pavel Novák, Zdeněk Starý

Adresa redakce a administrace:

Ústav pro jazyk český AV ČR, Letenská 4, 118 51 Praha 1

(k rukám prof. J. Kořenského)

Toto dvojčíslo bylo vydáno za podpory Českého literárního fondu

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha
č.j. NP 583/1993 ze dne 13.4.1993

OBSAH

strana

K.Heinzová: Analýza chyb studentů 1. a 4.ročníku
gymnázia s polským vyučovacím jazykem v Českém Těšíně 5

M.Imrichová: Logonymá v súčasnej komunikácii 17

Z jazykovědných pracovišť

Oznámení redakce JA 23

Nové publikace

A.Rangelová: Ezikāt i socialnīte kontakty 24

E.Lotko: Valenční slovník českých sloves 29

Diskuse a rozhovory

F.Čermák: Obecná čeština: je součástí české diglosie? 34

J.Bartošek: Diskutovat, ale ne pořád dokola 44

Kronika:

G.Něščimenková: Zasedání mezinárodní komise pro
slovotvorbu při MKS 52

Z.Stavinohová: Jubileum PhDr. Jiřiny Smrčkové 58

Analýza chyb studentů 1. a 4. ročníku gymnázia s polským vyučovacím jazykem v Českém Těšíně

Krystyna Heinzová

Na Těšínském Slezsku, jak je známo, žije několik desítek tisíc občanů polské národnosti, kteří se mají možnost vzdělávat na školách s polským vyučovacím jazykem. Naprostá většina z nich jsou bilingvní jedinci, kteří v oficiální interakci jsou v závislosti na okolnostech schopni plynule hovořit polsky (i když postrádají intonaci a další atributy spisovné polštiny) a česky; v neformálních situacích pak používají lokální nářečí. Pro ilustraci uvádím hodinové dotace polštiny a češtiny podle sylabu pro základní školy s polským vyučovacím jazykem. V 1. třídě má polština dotaci šest hodin týdně, ve 2., 3. a 4. třídě sedm, v 5. třídě šest hodin. Čeština se vyučuje až od 2. třídy s dotací dvou hodin, ve 3. a 4. třídě jsou tři až čtyři a v 5. třídě čtyři hodiny.

Výzkum, jehož analýzu předkládám, byl proveden na gymnáziu s polským vyučovacím jazykem v Českém Těšíně. Podkladem je materiál získaný ze školních prací studentů 1. a 4. ročníku, kteří navštěvovali školu v letech 1992-95. Jedná se tedy o dvě věkové skupiny: 14-15 let a 18 let. Je nutno poznamenat, že tyto věkové hranice byly zvoleny záměrně. Počet hodin polštiny a češtiny je na gymnáziu téměř shodný. Od 1. do 4. ročníku mají studenti tři hodiny obou jazyků, ve třídách humanitního směru je dotace o hodinu vyšší. Cílem výzkumu je zjistit, jakým způsobem a do jaké míry ovlivňuje polština český jazyk studentů polské střední školy, zvláště pak vymezit oblasti negativního transferu.

Na začátku výzkumu jsem stanovila následující hypotézy:

1. Typy chyb, kterých se studenti 1. ročníku dopouštějí, budou odlišné od chyb studentů 4. ročníku.
2. Nejfrekventovanější chyby v 1. i 4. ročníku budou chyby pravopisné.
3. Frekvence všech typů chyb, které budou výsledkem negativního transferu, bude vyšší v 1. ročnících.
4. Všechny typy chyb budou korespondovat s typologickými zvláštnostmi a odchylkami charakteristickými pro polštinu a češtinu.

Metodou, kterou jsem zvolila, je excerpcí celkem 500 vět ze

slohových prací studentů 1. (250 vět) a 4. (250 vět) ročníku. Dalším krokem pak bylo rozřídění chyb do následujících kategorií:

1. pravopisné chyby,
2. pravopisně-tvaroslovné chyby,
3. chyby týkající se aktuálního větného členění a odrážející se ve slovosledu,
4. lexikální chyby,
5. gramaticko-stylistické chyby.

Rozbor chyb studentů 1.ročníku

Tabulka výskytu chyb

Pravopisné	60%
Pravopisně-tvaroslovné	18%
Aktuální větné členění	8%
Lexikální	8%
Gramaticko-stylistické	6%

V rámci kategorie pravopisných chyb jsou vyčleněny chyby v jednotlivých slovních druzích. Z hlediska frekvence jsou na prvním místě chyby ve slovesech, následují substantiva, adjektiva, zájmena, adverbia a předložky.

Pravopisné chyby v jednotlivých slovních druzích

Slovesa	40%
Substantiva	24%
Adjektiva	15%
Zájmena	8%
Adverbia	7%
Předložky	6%

Slovesa

Chyby se vyskytovaly především v délkách samohlásek v koncovkách přítomného času.

Příklady:

- ukončím dopis
- posnídam

- (já) píší ti
- učim se
- umývám nádobí
- navštívíš
- nelíbi se mi
- začíná v půl jedenácté
- utírá a ukládá nádobí
- uklizíme kuchyň

Dále studenti používali chybné tvary infinitivů, např.:

- odepsát
- popsát
- umít nádobí
- napsát
- lechnout

Často se vyskytovaly chyby v délce kmenové samohlásky u minulého příčestí.

- nedál
- prohrali
- ohřali jsme se

Zcela ojediněle se vyskytovaly chyby typu:

- nebylý
- jak prožívaté neděli
- pozdravůj
- učitelka nám kladé mnoho otázek.

Substantiva

U substantiv byla nejvyšší frekvence chyb v koncovkách. U jmen mužského rodu byly zaznamenány chybné tvary především ve 2.p.č.mn., např.:

- mnoho zájezdu
 - problémy s většinou předmětu
 - od nových kamarádu
 - veselé prožití svátku,
- u jmen ženského rodu v koncovkách různých pádů obou čísel:
- za chvílí
 - ve třetí částí hry
 - po dvou třetinách,

u jmen středního rodu v případech jako:

- ponděli
- štěstí.

U podstatných jmen všech rodů se vyskytly chyby v předponách,

názvy školních předmětů jsou psány s velkým počátečním písmenem a sporadicky se také setkáváme s chybami typu:

- tělocvičná
- nedělé
- češtinářká.

Adjektiva

U adjektiv je nejfrekventovanější chybou krátká samohláska v koncovce:

- s malými dětmi
- různá témata
- v rodinném kruhu

a v kmeni

- zajímavá
- domácí práce

Ojedinele se také objevují chyby ve jmenných tvarech přídavných jmen.

Zájmena

Nejvíce chyb se vyskytuje v různých pádech zájmen "ona" a "náš":

- rád na ní vzpomínám
- půjčím si jí
- s naší učitelkou.

Adverbia

U adverbí se ojedinele setkáváme s tvary jako:

- byrzy
- vždycky
- znovů
- tolík.

Předložky

Ve většině případů se jedná o chybné použití předložky "z" ve spojení se 7.p. a dále předložky "s" ve spojení s 2.pádem.

- z pozdravem
- z rodiči
- s té pláže.

Pravopisně-tvaroslovné chyby

Pravopisně tvaroslovných chyb se studenti dopouštějí především ve tvarech zájmena "já", nejčastěji zaměňovanými tvary jsou mne/mně

ve 2., 3. a 4.p.:

- čekal mně tam bratranec
- to mně těšilo
- udělal to pro mně.

Zaměňování výše uvedených tvarů souvisí i se skloňováním tohoto zájmena v polštině, kde ve 2., 3. a 4.p. je tvar "mnie" (kromě dalších tvarů). Na druhém místě se z hlediska frekvence chyb vyskytuje záměna zvrátěného zájmena s tvary slovesa "být" (v různých časech a způsobech):

- dopis, který si mi poslal
- po obědě jsi maminka s tatínkem jdou odpočinout
- jelisme
- aby jsi věděl
- nejraději jsi jdu zahrát fotbal.

Velmi často se vyskytuje chybná koncovka v 7.p. č.mn. V tomto případě nejde o transfer z polštiny, ale o všeobecný trend v hovorové češtině:

- s klukama
- s náma
- s učiteľema
- s vidľema.

V koncovkách minulého příčestí pro neutra v č. mn. se objevují chybné tvary (ovšem nejen u bilingvních mluvčích na Těšínském Slezsku):

- nejhezčí byly pole vinné révy
- zmodraly mi ústa.

Může jít i o transfer z polštiny, kde je společný tvar pro neživotná podstatná jména mužského rodu a všechna podstatná jména ženského a středního rodu.

Transfer v oblasti rodu podstatných jmen se objevuje v následujících případech:

- na snídani, které mi maminka nachystala (pol.- to śniadanie)
- učím se na gymnázium (pol.- to gimnazjum - je v jedn. čísle nesklonné).

Chyby v aktuálním větném členění

Rozdílné AVČ v češtině a polštině se výrazně projevuje ve slovosledu. Jedná se hlavně o chybnou pozici výrazů, které ve větě nemají samostatný přízvuk, tj. příklonek:

- Na oplátku chci ti vylíčit zážitky z prázdnin.
- Mám radost, že mohu si s tebou dopisovat.
- Vždycky zapomenu ti napsat.

- Včera odpoledne od poštovní doručovatelky obdržel jsem dopis.
- Zároveň chtěl bych se ti omluvit.

Lexikální chyby

V této kategorii se objevují chyby, které jsou výsledkem transferu z polštiny, přičemž daná lexikální jednotka existuje v obou jazycích, má však rozdílnou sémantickou náplň.

- Kozák (houba) měl hlavu jako talíř a nohu hrubou jako pěst.
- Omlouvám se, že jsem se tak dlouho neodezval.

Velmi frekventovanou chybou je špatná volba prefixu, hlavně u sloves:

- přebíráme vzorce (pol. - przerobić)
- přebírat látku (pol. - przerobić).

Gramaticko-stylistické chyby

Do tohoto typu jsem zařadila chyby v předložkovém spojení a vyšinutí ze slovesné vazby.

- Jedeme na návštěvu do babičky. (pol. - do babci)
- Cestou jsme se zastavili do jedné restaurace. (pol. - wstąpiliśmy do restauracji)
- Můžeme očekávat slavnostního otevření. (pol. - oczekiwac czegos - se 2.p.)

Rozbor chyb studentů 4.ročníku

Podle předpokladu se podíl jednotlivých typů chyb ve 4.ročníku procentuálně změnil.

Tabulka výskytu chyb

Pravopisné	43%
Pravopisně-tvaroslovné	25%
Lexikální	13%
Aktuální větné členění	11%
Gramaticko-stylistické	8%

Těžiště chyb se z pravopisných přesunulo na jiné typy, což také samozřejmě souvisí s tématy prací, která byla přirozeně mnohem náročnější než v 1.ročníku, a také s jejich stylistickými útvary.

Pravopisné chyby

Podle frekvence chyb v jednotlivých slovních druzích lze sestavit následující tabulku:

Pravopisné chyby v jednotlivých slovních druzích

Substantiva	44%
Slovesa	22%
Zájmena	12%
Adjektiva	10%
Adverbia	8%
Předložky	4%

Substantiva

Nejčastěji studenti chybovali v 7.p.č.j. jmen ženského rodu:

- ve srovnání s narkománii
- život byl poezii
- začínají vydělávat prostituci
- pomoci drogy.

Ojediněle se vyskytuje chybný tvar ve 2. a 3.p.č.mn. jmen mužského rodu:

- vznik prvních států
- deset dílu
- k tvůrcum satiry patří.

U podstatných jmen středního rodu se sporadicky vyskytuje krátká koncovka:

- náměstí
- takové listi.

V kmenových samohláskách a v předponách je malý výskyt chyb:

- je součástí sbírky
- přístavba.

Pod vlivem polského pravopisu se vyskytly chyby jako:

- anegdota (pol.- anegdota)
- motýv (pol.- motyw)
- marksismus (pol.- marksizm)
- socjalismus (pol.- socjalizm).

Slovesa

Chyb, kterých se studenti 4.ročníku dopouštěli u sloves, bylo o polovinu méně než chyb v substantivních tvarech. Stále se objevují, byť v menším měřítku, chyby v koncovkách sloves v přítomném čase, zvláště v 1.os.č.j. a 3.os.č.mn.:

- na nic si (já) nepamatují

- oni docíli úspěchu
- oni potřebuji mou pomoc.

Častěji se však setkáváme s chybami v předponách, především se jedná o záměnu předpon "s" a "z":

- to spestří jejich myšlení
- stotožňuje se s ním
- skazil ji žárlivostí
- sbožňoval jsem procházky
- sformovala se moje osobnost.

Sporadicky se vyskytují chybně napsané tvary kondicionálu:

- chtělbych (pol.- *chciałbym*, částice *by* se píše se slovesem dohromady)

a chybné zaměňování ú/ů:

- zúčastnit se
- můžeme

Zájmena

Naprostá většina chyb v zájmených tvarech se týkala skloňování zájmena "náš" v č.mn. Chyby se vyskytovaly v koncovekách různých pádů:

- do našich hor
- v našich zemích
- naši předkové
- našich sousedů
- záleží na našich schopnostech
- z našich autorů.

V mnohem menší míře, než tomu bylo u studentů 1.ročníku, se objevuje chybné psaní koncovek ukazovacího zájmena "ona":

- řekla, že jí to bolí
- musíme jí (moudrost) také uplatňovat.

Adjektiva

Z překvapivě malého počtu chyb u adjektiv vybírám chyby, které vznikly pod vlivem polštiny:

- *cyvilním* (pol.-*cywilny*)
- *poznamenán negativními událostmi* (pol.-*negatywnymi*)
- *eksperimentální* (pol.-*eksperymentalny*).

Vůbec se nevyskytují chyby v délkách koncovek, pouze v několika případech byla chybně napsána kmenová délka:

- *nedilná jednota*
- *negativní vlastnosti*.

Adverbia

Také u adverbí se vyskytují pravopisné chyby, kterých se studenti dopustili pod vlivem polštiny:

- *nigdy* (pol.-*nigdy*)
- *gde budeme trénovat* (pol.-*gdzie*).

Předložky

U předložek se ve všech případech objevuje jediná chyba, a to užití předložky "z" ve spojení se 7.pádem. Je zde opět patrný vliv polštiny, která předložku "z" jako samostatnou vůbec nemá:

- z rodiči
- z výzvou žít
- z preparátem

Pravopisně-tvaroslovné chyby

Největší počet chyb se nadále vyskytuje ve tvarech osobního zájmena "já", hlavně ve 4.p.:

- *zahlédl mně*
- *to mně nutilo*
- *na mně se dívá*
- *vrazilo to do mně*.

V několika případech se objevily chybné tvary v minulém přičestí:

- *převládaly milostné témata*
- *líbily se všechna díla*

Některých chyb se studenti dopouštějí výrazně pod vlivem polštiny:

- *příroda změňuje barvy* (pol.-*zmieniać*)
- *vysoké topole* (pol.-*wysokie topole* -žen.rod).

Lexikální chyby

Vlivem polštiny se zde vyskytují následující chyby:

- *tělocvična s lepším zaopatřením* (pol.-*sloveso zaopatrzyć*)
- *s rodiči, kteří mne daří svou láskou* (pol.-*darzyć miłością*)
- *vyměňme Karla Kryla* (pol.-*wymienić*, čes.-*vyjmenovat*)
- *blb, z kterého se všichni nasmívají* (pol.-*naśmiewać się*, s 2.pádem)
- *bude žít nadál* (pol. - *nadal*, místo čes. *nadále*).

Pro některé případy je charakteristická špatná volba předpony:

- *když si přestudujeme dějiny* (pol.-*przestudiować*)
- *prebral jsem se*.

Chyby v aktuálním větném členění

Chyby v aktuálním větném členění se podobají chybám, kterých se dopouštějí studenti v 1. ročníku. Týkají se především pozice příklonek ve větě, někdy pod vlivem polštiny:

- v budoucnu může se z přátelství zrodit láska
- i když často se zamýšlím
- člověk by měl možnost zasmát se
- romantické prvky se vytratily z balady
- báseň skládá se (pol.- wiersz składa się)
- jako každá žena chtěla bych mít dítě (pol.- chciałabym mieć).

Gramaticko-stylistické chyby

V této kategorii chyb se opět projevuje výrazný vliv polštiny, který je patrný hlavně ve slovesných vazbách:

- která se touto problematikou zajímá (pol.- interesować się - s 7.pádem)
- lidé, kteří z lásky rezignují (pol.- rezygnować - s 2.pádem).

Chyby se také vyskytují v předložkových vazbách, např.:

- dochází do vzniku sympatie (pol.- dochodzi do s 2.pádem)
- první láska do Tonky (pol.- miłość do).

Evaluace analýzy a výskytu chyb

Lze konstatovat, že se potvrdila hypotéza o odlišnosti chyb, kterých se dopouštěli studenti v 1. a ve 4. ročníku. V 1. ročníku převládaly pravopisné chyby (60%), zatímco ve 4. ročníku do této kategorie spadá pouze 43% chyb. Pravopisné chyby byly současně nejčastěji se vyskytujícími chybami v 1. i ve 4. ročníku, čímž se potvrzuje druhá hypotéza. Vysvětlením tohoto stavu může být skutečnost, že studenti vyšších ročníků přicházejí častěji do styku s českými médii, a také intenzivní pravopisná průprava, která je náplní učebních programů v nižších ročnících gymnázia.

Překvapující je však skutečnost, že se v 1. ročnících většina pravopisných chyb vyskytovala ve slovesech (40%), zatímco ve 4. ročnících v substantivech (44%). Je možné, že tento stav přímo souvisí s tématy písemných prací ve 4. ročníku, s jejich vyšší náročností, se stylistickými útvary, mezi nimiž převládala úvaha, která vyžaduje exaktní a hutné vyjadřování. V kategorii zájmen, adjektiv, adverbíí a předložek se v obou sledovaných ročnících vyskytuje procentuálně přibližně stejný počet chyb. Učitelé češtiny by se měli soustředit zejména na odstranění těch chyb, které se vyskytly v 1. ročníku a opakují se i ve 4. ročníku.

Hypotéza o vlivu polštiny, především pak o negativním transferu, se nepotvrdila. Lze konstatovat, že jeho nejvyšší výskyt byl v kategorii pravopisně-tvaroslovných a lexikálních chyb jak v 1., tak ve 4. ročníku.

Jsem si vědoma skutečnosti, že pro úplnost tohoto výzkumu a potvrzení jeho závěrů by bylo zapotřebí provést další výzkum, tentokrát v oblasti chyb, kterých se dopouštějí studenti zmíněného gymnázia v písemných pracích v polštině. Dále by bylo zajímavé provést obdobný průzkum na českém gymnáziu v Českém Těšíně a doplnit ho na obou školách interkulturně sociologickými dotazníky, které by určitě nabídly vysvětlení některých jevů doprovázejících bilingvismus.

Témata písemných prací v 1.ročníku:

1. V nové škole.
2. Zážitek, na který nezapomenu.
3. Neděle u nás.
4. Výlet, na který rád vzpomínám.
5. Můj poslední rok na základní škole.
6. Co dělám nejraději.

Témata písemných prací ve 4.ročníku:

1. Kdo jsi, kam jdeš, co děláš, co chceš. (Úvaha.)
2. "A stane-li se nám nezáměr, netečnost a necitelnost zvykem, ztrácíme celý svět" - Fr.Hrubín. (Úvaha o místě lásky a citu v lidském životě.)
3. Svět v roce 2000. (Volný slohový útvar.)
4. Ohlédnutí. Jsme generace 21.století. Jaké bylo to století uplynulé? Co přineslo lidstvu, rozvoji vědy a techniky i společnosti? (Úvaha.)
5. "Poezie jde s námi od počátků.
Jako milování,
Jako hlad, jako mor, jako válka."
(Úvaha o mém vztahu k poezii, o mých oblíbených verších a básnících.)
6. Pábitel Bohumil Hrabal. (Článek do časopisu k autorovým 80.narozeninám.)
7. Nejenom učením živ jest student. (Refefát o kulturním a sportovním životě na naší škole.)

Literatura:

- Achunzjanov, E.M.: Dvujazyčije, Izd.Kazanskogo univers., 1978
- Baker, C.: Foundations of bilingual education and bilingualism (reviewed by C.E.Moran), In: Language in Society, Vol. 24/2, June 1995, CUP
- Budohoska, W.- Włodarski, Z.: Psychologia uczenia się, PWN, Warszawa, 1977
- de Bot, K.: A bilingual production model, In: Applied Linguistics, Vol.13/1, OUP, 1992
- Doroszewski, W.: Słownik poprawnej polszczyzny, PWN, 1980
- Knepler, H. - Knepler, M.: Crossing Cultures, Macmillan Publishing Company, USA, 1991
- Lewowicki, T. a kol.: Kulturowe, społeczne i edukacyjne wyznaczniki dróg życiowych młodzieży z Zaolzia, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 1994
- Téma, B.: Mluva studentů východního Těšínska, SPN, 1966
- Vereščagin, E.M.: Psychologičeskaja i metodologičeskaja charakteristika dvujazyčija, Izd. Moskovskogo univers. 1969

Logonymá v súčasnej komunikácii

Mária Imrichová

Logonymami rozumieme vlastné mená obchodov, obchodných a výrobných spoločností, firiem. Tieto mená môžeme v najširšom význame zaradiť medzi chrématonymá, pomenúvajúce všetky ľudské výtvary nefixované pevne v krajine, teda spoločenské javy, inštitúcie, predmety a výrobky (Majtán, 1979).

Termín logonomastika prvýkrát použil Horecký v r. 1994 a definoval ju ako náuku o pomenovaniach inštitúcií a využívaní jazykových prvkov v logu. (Logo = symbol, znak.)

Vznik logonyma, jeho formálno-jazyková výstavba (slovotvorná, lexikálna, gramatická a zvuková podoba) sa opiera o zákonitosti príslušného jazykového kódu. Avšak využitie jazykových prostriedkov pri stavbe vlastného mena závisí aj od príslušnej mennej sústavy, od jej štruktúry, ktorú nemožno odmyslieť od povahy onymických objektov i od odvíjajúcich sa spoločenských a administratívno-právnych noriem ovplyvňujúcich fungovanie vlastných mien v komunikácii. Preto rozličné podsystémy vlastných mien a v ich rámci i triedy vlastných mien, ako aj jednotlivé vlastné mená sa svojimi hláskovými a gramatickými znakmi a slovotvornou štruktúrou od apelatívnej lexiky viac alebo menej odlišujú. (Blanár, 1996, s.19.)

Vznik logonyma je podmienený extralingválnymi motivačnými vplyvmi a aspektami ako sú pragmatické, konotačné, reklamné, psychologické a iné, ktoré by mali pri ich fungovaní v komunikácii na zákazníka pôsobiť pozitívne. Snaha po reklamnosti, propagačnosti, reprezentatívnosti i estetickosti zvukovej i vôbec formálnej podoby, ale v neposlednom rade i snaha o upozornenie na seba ako vlastníka (i prostredníctvom názvu firmy) spôsobujú, že logonymá síce pomenúvajú, identifikujú, ale pojmovo nespracúvajú skutočnosť. Ak niet príslušnej väzby vlastného mena na konkrétny predmet, ak meno neidentifikuje objekt, predmet, proprium sa stáva komunikačne "prázdny", posúva sa vlastne do oblasti fikcie. Svoj zástoj na komunikačnej exkluzívnosti vlastných mien má aj ich zvukové ustrojenie. (Sabol, 1980, s.36.) Týka sa to najmä logoným, ktoré nie sú zvukovo zhodné so slovenskými apelatívami a ktoré vznikajú špecifickými slovotvornými postupmi (hoci kdesi v pozadí je

takmer vždy "schované" motivačné apelatívum/apelativa daného jazyka, resp. cudzieho jazyka a dešifrovateľnosť logonyma je závislá od ich poznania, pričom platí, že miera dešifrovateľnosti sa rovná miere priezračnosti, resp. komunikatívnej uplatniteľnosti).

Slovotvorné postupy využívané pri tvorbe logoným ich autormi môžeme rozdeliť do troch skupín:

1. Využívanie už jestvujúcich slov v danom jazyku alebo slov z iných jazykov, najmä angličtiny, latinčiny, gréčtiny (často ide o upravenú podobu): IMAGO, LIGNUM, CAMEA, ARCHA, DENDRA, BUSINESS, FOT SHOP, MELODY, CANDY, GOODS, CAR SHOP, OPAL - BUILDING, FYTOS, LEASING.

2. Rozličné typy skracovania, najmä tvorenie akroným iniciálových alebo slabičných. Tieto názvy sú neobyčajne individuálne, veľmi málo priezračné, môže ich interpretovať (rozlúštiť) iba znalec príslušných reálií, preto sa málokto dostanú do širšieho používania. Slabikové akronymy sa dajú spoľahlivejšie interpretovať, než iniciálové: BOMEK - Braňo, Ondrej, Marek, Erika, Katka (potraviny), AGZAT - agregát záhradnej techniky, E.S.T.A. - East Slovak Travel Agency, DEOS - dekoratívne obklady stien a stropov.

3. Tvorenie (odvodzovanie, skladanie) zo špecifických, pre potreby logonymie upravených derivačných prvkov: INTERCOMMERC, AGROCONS, SLOVPAP, HYDROSTAV, ZDRAVOSTAV, KAMEX, MOTOX, PETRIMEX, DOMOTVORBA, EXTRATECH.

Pri skúmaní týchto názvov máme pocit, že ide skôr o "hru so slovom", pri ktorej platia isté herné pravidlá, ktoré si však často samotný tvorca názvu neuvedomuje, ale ktoré sa pri pozorovaní väčšieho počtu logoným zreteľne vykryštalizujú. Pravidlá vyvierajú, resp. čerpajú z konkrétneho jazyka. Ak z neho "vybočia", komunikujúci tento jav, prvok klasifikuje ako cudzojazyčný (cudzorodý) a v zvukovom stvárnení sa mu prispôsobuje. Napríklad logonymum MAKE bolo motivované menom vlastníka, utvorené (pre túto skupinu slov) bežným slovotvorným postupom - slabičnou akronymizáciou, 95% opýtaných tento názov prečítalo meik: podobne GABE geib, MIKE maik, TIPE taip, PAUL pól, DAYSI deizi, HER LIN herlain (Herichová línia), ROIL roál (Roman Ilčišin). Graféma c v logonymách, ktorých zvuková podoba sa neprekrýva so zvukovou podobou apelatív, spôsobuje používateľom problémy vyplývajúce z neznalosti ich motivačných apelatív, resp. proprií a slovotvorného postupu. Napríklad

logonymum COILE je utvorené z priezvisk Comľa a Ilečko akronymizáciou. Podľa autorov treba názov firmy čítať tak, ako je napísaný. Z kupujúcich však ani jeden tento názov takto zvukovo neinterpretoval, najfrekventovanejšia (zvuková) podoba bola koil. Podobne názov FECDENT utvorený z mena Fecková a apelativa dentistka.

V akronymizácii sa najčastejšie využíva komunikačne najústrojnejšie lineárne kontrastívne radenie foném konsonant + vokál. Refazenie prvých slabík, resp. prvých (najčastejšie) dvoch foném prvej slabiky je zámerne také, aby logonymum "pripomínalo" cudzie slovo, napr. JU - BE - KO, NO - KU, SIJUKO, KOMATU, JOKAVA, MAJAMA, MOSUPO, SOJUKO, KAMACO, ONAKO, TOMBI TASA, BEST, AQUABEDS, CIRTABO.

Formálna i zvuková podoba cudzích slov je, a pravdepodobne ešte dlho bude, príťažlivejšia a exkluzívnejšia než domáca. A tak sa vo firemných názvoch (zrejme podľa hesla - čo je cudzie, to je lepšie) vo veľkej miere využívajú cudzie prvky, a to formálne i zvukové.

Hiát, vyskytujúci sa v cudzích a prevzatých slovách a v slovenčine prípustný v rámci slova iba na morfematickom švíku predpona + základ slova, svojou kízavosťou a "dvojnásobnou" tónovosťou pôsobí nie iba (formálne) reklamne, ale je i zvukovo príťažlivý. Vzniká buď zámerne špecifickými slovotvornými postupmi (LIAEX - Otília + ex, PLYNOEX, TOMAUTO) alebo si autor logonyma volí prevzaté alebo cudzie slová, ktoré hiát už obsahujú (VARIO, TÝLIA, REAL MIX, SCARABEUS, TRIO, ORFEUS, LEGUÁN, INGEOL, CHAOS, HELIOTRONIC, EURO COMP, DUO, DIOS, CLÍVIA, BOA, AVION, AMADEUS, AMADEO).

Zvláštnosti zvukového stvárnenia logoným sa prejavujú i v neuplatňovaní neutralizácie difúzných spoluhlások d, t, n, l pred e, i. V slovenčine je tento jav prítomný v slovách cudzieho pôvodu, na morfematickom švíku predpona + základ slova, v pozostatkoch staršieho vývinu jazyka (ten, títo, hoden) a tiež ako dôsledok silnej tendencie po unifikácii tvarotvorného základu pri skloňovaní. Logonymum svojou neslovenskou formálnou podobou, významovou nepriezračnosťou pôsobí na komunikujúceho tak, že v ňom neuplatní zákonitosti slovenčiny. Jeden cudzí prvok vyvolá ďalší, najčastejšie prítomnosť grafémy x spôsobuje, že sa slovo chápe ako cudzie, a tak sa i v reči realizuje so všetkými známymi cudzími prvkami: Goldex, Frutex, Hinex, Balex, Pilex, Sadex, Hratex: podobne v logonymách s príponou latinského pôvodu (-is,

-es, -us): *Cadis, Elsates, Texas.*

Nepochybne najpríťažlivejšou hláskou i grafémou (formálne i zvukovo) pre autorov, ale i používateľov logoným je x, v slovenčine absolútne periférny prvok vyskytujúci sa iba (i to zriedkavo) v cudzích, prípadne prevzatých slovách. Ani jeden cudzí prvok neprenikol do slovenčiny prostredníctvom logoným tak zreteľne a v takej miere, že sa stal typickým znakom tejto skupiny slov. Tomuto procesu napomohlo jeho fungovanie v prevzatých slovách pomenúvajúcich niečo vynikajúce, osobité (extra, expert, export, exkluzívny, excelovať a pod.). Vyskytuje sa najmä v slovotvornej prípone -ex (sem nepatria logonymá, ktorých súčasťou je prvá slabika motivačného slova textil, vznikajúcich spravidla akronymizáciou, napr. LETEX - Lešková - textil, PLITEX - Plichtov textil) a v jej akýchsi variantoch -ax, -ix, -ox, -ux (DREVEX, JANEX, DAREX, CYKLOŠPORTEX, LUDOTEX, SAPEX, FRUTEX, KLINEX, NEONEX, BUBLEX, STYLLEX, L - OBALEX, LIAEX, GEWAX, TIBAX, BABYMAX, KORAX, WOMIX, SATIX, PETRIX CAR, BAMIX SHOP, BETOX, EKOX, KRYSTALUX), v slovotvornej predpone ex- (EXCO, EXCONSUM, EXCOP, EXPLUS), v dvojitej prípone -imex (INDIMEX, PLASTIMEX, PROTIMEX, BODIMEX), alebo je graféma x (možno hovoriť o prípone?) iba voľne pripojená k logonymu, najčastejšie utvorenému akronymizáciou (BAFEX, MAKUMÁX, VOMIX, PEMAX, RAREX, VODAX, BERIX).

Ďalším expanzívnym cudzím prvkom v zvukovom i formálnom ustrojení logoným je označovanie fonémy k grafémou c, tiež fonémy š zložkami ch, sh, sch a zriedkavejšie fonémy f zložkou ph, a to nie iba v slovách cudzích, ale často i v slovách zdomácnených. Toto "dvojité prepínanie" písomného kódu do zvukového pôsobí príťažlivo a exkluzívne (CLASSIC, CORSO, COWBOY SHOP, CARPATY, VICTORIA, ROMANTIC, CLIENT, SCORPION, COPIA, PERFECT, CHARMANT, SHICKO, SCHWABIK - majiteľ sa volá švábik, SCHERIF, ALPHA, APHRODITE). Príťažlivú podobu má pre autorov logoným graféma w, ktorou sa nahrádza graféma v i v domácich slovách (EWA INTER, WAGON TRADING, WIKING, SCHWABIK, INTERWALL, WEBY), podobne sa používa graféma y miesto i (YOKO - Jozef Koľa, MELYS - Marta Eliášová, LOKAY - Lokaj, KRYZOL - Kristián, Zoltán, MYRMEX - Miro, mäso + x).

V logonymách, tak ako v cudzích slovách, sú frekventované zdvojené spoluhlásky, menej samohlásky. Zdvojené samohlásky sa vyskytujú najmä v názvoch firiem utvorených z cudzích slov, ale navyše sa týmto spôsobom zámerne a zbytočne "ozvláštni"

najčastejšie meno majiteľa (ROBBY, KETTY, OTTO SERVIS, FERRO TRANS, JOLLA, BETTY, STELLA, HELLEN, HELLATEX).

V komunikácii sa neujali logonymá typu M & M, A & J, SO & LO, SA & KO, M + M, V & K & V, L.S.D.C., PETER'S, LUKA'S, DOMINO'S a využíva sa apelatívum (odevy, potraviny), resp. zdĺhavý opis miesta, kde sa firma či obchod nachádza.

Obľúbené sú vtipné a nárečové logonymá (TO I TO, DAYS I, DÁŠ - MÁŠ, ALETAKOJ, DZIRAVA TALPA, GORAL, NA PLACU, ŽELEZNI SKEEP, MIŠUNG - OBCHOD S OBLEČENOM A INŠE, SPAIZE).

Hovorili sme najmä o názvoch, ktoré nevytvárajú s apelatívami prieniková množinu. Takéto tvary tvoria približne 70% názvov. Pri pomenovaní si tvorcovia nerobia žiadne jazykové starosti a nekladú sa im žiadne podmienky (okrem morálnych, nepísaných), a tak tvorenie logoným je jednou z ciest nekontrolovateľného prenikania cudzích prvkov do jazykového povedomia širokých vrstiev používateľov nášho jazyka bez toho, že by si tvorcovia uvedomovali istú zodpovednosť za jazykovú kultúru a kultúrnosť vôbec. Tieto javy sú dôsledkom snahy majiteľov upútať a zároveň predstaviť svoju firmu ako najlepšiu. Žiaľ, v povedomí mnohých obchodníkov (a nie len ich) je stále lepšie to, čo je cudzie, zahraničné. Na tomto mieste by sme mali hádam uvažovať aj o psychológii slova, ale aj o psychike obchodníkov a podnikateľov, ktorí v snahe po svetovosti zanedbávajú, priam programovo obchádzajú zákon, konkrétnejšie Jazykový zákon z r. 1995, ktorý nezabudol na ochranu jazyka ani v tejto komunikačnej sfére. O jeho ignorovaní netreba presvedčať, stačí sa prejsť ulicami ktoréhokoľvek mesta. Isteže nemožno nič namietať proti tomu, keď sa napríklad zmenáreň peňazí označí popri slovenskom názve aj cudzojazyčným CHANGE, EXCHANGE OFFICE, keď sa na firemnej tabuli podniku spolupracujúceho s podobným zahraničným podnikom uvádza popri slovenskom názve aj názov v príslušnom cudzom jazyku, ale v slovenskom jazykovom prostredí nemajú miesto čisto anglické názvy a reklamné nápisy typu TRAVEL AGENCY, TOP-LINE, ELEKTRO SHOP, MARKET, WEST, THE WEST a pod. Za výsmech jazykovej komunikácie a jazykovej kultúry treba pokladať informačné a reklamné tabule, na ktorých možno čítať takéto texty pôsobiace až vyzývavo nevkusne: HOT DOG-JUICE-PLACKY, GEMER SUN, MÄSO SPIŠ MARKET, PAVLA SHOP, EVA MODELS, HI, preklady slovenských mien FOX, GALUS PLUS, TOM COMPUTER, TOM OFFIS, MARY, SABREN, ROZANA - Ružena, MARTHA, ALEN - Alena, KETTY.

Je to kocúrkovčina, nie dôkaz svetovosti. Veríme, že

kultúrnosť, i jazyková, invencia i fantázia našich obchodníkov sa bude časom uberať tým krajším smerom a najmä tak, aby sme vedeli, čo nám chcú povedať, čím nás chcú osloviť, a prestanú komunikovať touto formou s hŕstkou cudzincov, s ktorými prídu do styku iba keď prechádzajú naším územím v dovolenkovom období.

Literatúra:

- BLANÁR, V.: Teória vlastného mena (Povaha, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). In: Studia Academica Slovaca, 25. Red. J.Mlacek, Bratislava 1996, s.15-24.
- HORECKÝ, J.: Logonomastika ako onomastická disciplína. In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. Red. E.Krošláková, Bratislava - Nitra, Jazykovedný ústav Ľ.Štúra SAV - Vysoká škola pedagogická 1994, s.76-78.
- IMRICHOVÁ, M.: Nové onomastické tvary v systéme slovenského jazyka. Slovenská reč, 60, 1995, s.148-152.
- KNAPPOVÁ, M.: Obchodní jméno jako fenomén onomaziologický a sociologický. Slovo a slovesnost, 56, 1995, s.276-284.
- KRÁL, Á. - SABOL, J.: Fonetika a fonológia. Bratislava, SPN 1989, 344 s.
- MAJTÁN, M.: Klasifikácia chrématonymie. In: Chrématonymá z hľadiska teórie a praxe. Brno 1989, s.7-13.
- PAULINY, E.: Členenie slov na slabiky v slovenčine. Slovenská reč, 40, 1975, s.321-332.
- SABOL, J.: Zvukové ustrojenie vlastného mena a jeho komunikačné súvislosti. In: Spoločenské fungovanie vlastných mien. Zost. M.Majtán. Bratislava, Veda 1980, s.35-40.
- SABOL, J.: Syntetická fonologická teória. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1989. 253 s.

Z jazykovedných pracovišť

Oznámení redakcie Jazykovedných aktualit

Redakčná rada Jazykovedných aktualit sděluje všem svým příspěvatelům, že uvítá, budou-li příspěvky odevzdávat na disketě 3,5", 1,44 MB ve formátech textových editorů T 602, případně MS Word. Zároveň s disketou, kterou redakce autorovi po korektuře vrátí, je třeba předat příspěvek v jednom vyhotovení, a to vytištěný v odpovídající normalizované úpravě (na straně 30 řádek, na řádce 60 úhozů, mezirádková mezera 2).

Děkujeme.

=====
Nové publikace
=====

Ezikāt i socialnite kontakty. Problemi na sociolingvistikata V. Meždunarodno sociolingvistično družestvo, Sofija 1996. 387 s.

Sborník Jazyk a sociální kontakty zveřejňuje příspěvky z Páté mezinárodní sociolingvistické konference, která se konala v Sofii (14. - 16.9.1995). Byla organizována Mezinárodním sociolingvistickým sdružením s podporou organizace Open society found (v rámci programu Východ-východ), která finančně podpořila též vydání sborníku. Konference se zúčastnili vědci ze 13 evropských zemí. Sborník obsahuje na sto příspěvků (uveřejněných bez editorských zásahů), jejichž sled a tematické uspořádání představují průběh konference. Široce formulované téma umožnilo účastníkům a organizátorům nabídnout výsledky rozmanitých sociolingvistických výzkumů.

V rámci plenárního jednání vystoupily známé osobnosti lingvistiky, jejichž příspěvky byly věnovány obecně teoretickým otázkám sociolingvistiky. Tatiana Slama-Cazacu ve svém příspěvku Concerning "language and social contact": some good and bad reciprocal effects ("for the best and the worse") (s. 9-14) se zamýšlí nad tématem konference v jeho různorodých aspektech a ukazuje na možnost evaluačních soudů o vzájemném působení jazykových a společenských činitelů v komunikačním procesu: jazykové činitele mohou příznivě ovlivňovat komunikaci, ale mohou jí též bránit (srov. např. kontakty mezi jazykovými společenstvími). Ke stejným závěrům se dochází při opačném pohledu, tj. když se zamýšlíme nad ovlivněním komunikace faktory sociálními (např. komunikace v rámci jednoho jazyka mezi jedinci s různými sociálními charakteristikami).

Jan Kořenský (Speech as an instrument of social relations or man as a result of verbal communication?, s. 15-18) se zabývá konceptuálním obsahem základních sociolingvistických pojmů, jako jsou jazyk, verbální komunikace, člověk a sociální vztahy. Upozorňuje na jejich různou interpretaci a chápání v rámci dvou epistemických paradigmat. V prvním z nich má základní postavení lidská bytost, subjekt, jednotlivec (z toho pak vychází interpretace ostatních pojmů), ve druhém paradigmatu jsou

východím bodem sociální vztahy, sociální interakce. Autor dále sleduje jednotlivá teoretická paradigmata v jejich filozofických a obecně metodologických souvislostech, poukazuje na omezenost a jednostrannost každého z nich a vidí budoucnost teoretického úsilí ve snaze vybudovat jejich explicitní racionální syntézu.

Evgenija Demina pojednává o dynamice spisovného jazyka v sociálním kontextu (Fenomen dinamikí literaturnojazykovoj normy v social'nom kontexte, s. 18-21). Na příkladech vývoje jazykové situace v různých jazycích demonstruje autorka vnitřní i vnější dimenze této dynamiky. Ivan Duridanov v příspěvku Sociolingvistika i onomastika (s. 22-25) se zamýšlí nad vzájemným poměrem onomastiky a sociolingvistiky a ukazuje na nutnost počítat s relativně vyhraněným tematickým polem sociolingvistiky, která patří jak k onomastice všeobecné, tak i k sociolingvistice.

Velkou pozornost vzbuzuje závěrečný příspěvek z plenárního jednání Sociolingvistikata - osnova na nacionalnata ezikova strategija (s. 26-31) Michaila Videnova, který podporuje tezi o nezbytnosti národní jazykové strategie, kterou nelze stanovit či vymezit bez účasti odborné lingvistické veřejnosti. Podle autora musí být podobná strategie zaměřena především na sféru veřejné a oficiální komunikace; musí klást největší důraz na zdokonalení výuky mateřského jazyka a v žádném případě nesmí mít sankční povahu vůči jednotlivci v jeho soukromé komunikační sféře. Součástí pojednání M. Videnova je návrh zákona o statutu a užití současné spisovné bulharštiny, který autor předkládá k posouzení vědecké obci. Není bez zajímavosti, že přes horlivé debaty o jazykovém zákonodárství v mnoha postsocialistických zemích přichází podobný návrh poprvé z řad lingvistů.

První tematický okruh Makrosociolingvistika a sociologie jazyka (s. 32-164) nabízí širokou škálu problémů a pozorování jazykových jevů souvisejících s makrosociálními společenstvími. Problematice urbanizace a jejího vlivu na jazykovou situaci v různých regionech je věnována značná pozornost, viz např. příspěvky B. Bajčeva Socialnoto prerazpredeljane i ezikovite procesi - aktualen i futurologičen aspekt (s. 32-34), St. Bačvarova Sávremennite socialni kontakti i tjachnoto otryaženie vărchu ezikovata situacija v grag Elena (s. 54-56). K této tematické skupině patří další český příspěvek (Hana Gladkova, Vlijanie na socialnioto povedenie na češkite preselnici v Bălgarija vărchu jezikovata komunikacija, s. 136-139), ve kterém autorka zaměřuje svá pozorování na obyvatelstvo bulharské

vesnice Vojvodovo, kde se střetávají a vzájemně ovlivňují různojazyčné a různokulturní skupiny - Bulhaři, Češi, Srbové, Slovinci a Besarabští Bulhaři.

Relativně vyhraněný okruh tvoří příspěvky zaměřené na komunikaci v bilingválních společenstvích a skupinách (interference, přepínání kódů ap.), např. u besarabských Bulharů, u Bulharů žijících v Německu či u Romů v Nizozemí. K tomu se vztahuje i problematika bilingvizmu u dětí, např. T. Genadieva, Bilingvizm i sociální kontakty na učenice ot s. Slanotračn, Vidinsko, s. 154-156, S. Mel'cer K voprosu o rannem bilingvizme (na materiale estonskogo i ruskogo jazykov), s. 56-60 aj.

Za povšimnutí stojí též analýza komunikace v některých relativně okrajových komunikačních situacích, jako jsou parlamentní jednání (I. Mavrodieva-Georgieva Ezikăt na parlamentarnite debati v 37-to narodno săbranie, 1995 godina, s. 100-102), elektronická pošta (H. Ro Hauge, s. 112-127), či anonymní nápisy na zdech (T. Jarullina-Todorova O neoficial'noj pis'mennoj kul'ture sovremennogo polisa, s. 102-105, R. Šopov - S. Vălkova Graffiti war, s. 89-93).

Druhý tematický oddíl - Mikrosociolingvistika a pragmatika jazyka, s. 165-272, zahrnuje příspěvky věnované spíše jazykovému chování jednotlivce. Centrální postavení mají komunikační strategie a způsoby jejich realizace v různých situacích, viz např. R. Vlachova Za njakoi komunikativni strategii v poletu na povelitelnostta, s. 173-176, G. Kurteva Opit za socialna tipologija na regulativnite strategii při dialogičnoto obštuvane, s. 255-259. Ovlivňování adresáta jako základní záměr textů z obchodní a reklamní sféry si všimají P. Sotirov (Rečevite strategii v bălgarskija tărgovski diskurs, s. 259-263) a P. Barakova (Vtoroto nivo na obštuvane v reklamnija text, s. 193-197).

Do tohoto okruhu byl zařazen i třetí český příspěvek (O. Martincová, A. Rangelova Kăm problematikata na kontaktovite neologizmi, s. 197-200), který by patřil spíše do prvního oddílu, neboť autorky navrhují typologii nových slov z hlediska jazykových kontaktů viděných jako kontakty mezi jazyky, které jsou aktuální pro dynamiku současné slovní zásoby i v celoslovanském kontextu.

Třetí tematický oddíl sborníku (s. 273-342) je věnován psycholingvistickým aspektům sociálních kontaktů, a to jak na úrovni společenské, tak i na úrovni jednotlivých komunikačních

aktů. Ryze psycholingvistické zaměření mají výzkumy asociační sémantiky, např. L. Kirovová Svobodnijat asociativen eksperiment kato nezavisima operacionalha procedura za proverka na mehanizmite na ezikovata interferencija (s. 309-312), V. Venkovová Sociolingvistični i psiholingvistični osobenosti na aproksimativnija kvantifikator njakolko, (s. 306-309). O hodnotících postojích k jazyku a k aktuální jazykové praxi pojednávají např. příspěvky N. Ufimcevojé Jazykovoje soznanije ruskich: 70-je - 80-je gody (s. 273-276) a P. Baltovové Ezikăt kato predizvikatelstvo (Njakoi nabludenija vărchu rečevata komunikacija na bălgarski ezik v slučaita "vestnik-čitatel"), s. 302-305. Dále se zde znovu obrací pozornost k dětem, k vývoji jejich komunikačních schopností, k úloze rodičů a pedagogů v tomto procesu (např. G. Bundžulova Kăm formiraneto na predstavi za vreme v detskata reč, s. 272-278, I. Kaffemanene Otrăženie vosprijatija dejstvitel'nosti v igrovom obščeni detej, s. 296-301, C. Ljuckanova Ezikăt na deteto i ezikovite kontakty v semejstvoto, s. 294-295 aj.).

Závěrečný oddíl Etnolingvistické aspekty sociálních kontaktů (s. 343-387) je nejmenší rozsahem, nicméně přináší zajímavá pozorování z oblasti národně folklorních specifík komunikačního procesu.

Jistý nadčasový pohled na zkoumanou problematiku nabízejí příspěvky Sl. Petkova Sistemata na rečevite roli cpored bălgarskija metajazik, s. 369-374, (ustálené sociálně-komunikační role zachycené v tradičních příslovích a pořekadlech) a I. Krízy The social message of funeral songs in Hungary, s. 346-350. Jiní autoři se zaměřují na aktuální sociokulturní a etnokulturní zvláštnosti, např. R. Statelova Za čalgata kato produkt na etnokulturen kontakt (s. 350-354) nebo V. Dimov "Folkăt" kato industrija (vărchu njakoi roli i mehanizmi v sociokulturnoto bitie na sremennata etno-pop muzika v Bălgarija), s. 381-387. Za povšimnutí stojí též zkoumání souvislostí mezi folklorem a politikou v moderních společnostech, jako je např. rychlé nastolení nových tradic s novými jazykovými znaky v postsocialistických zemích, srov. D. Rithman-Augštín The world of folklore vs. the world of politics (s. 361-364) nebo R. Ivanova Folklorni formi na obštuvane v političeskija život na obšttestvoto dnes (s. 364-368).

Na závěr bychom chtěli podotknout, že jisté tematické či technické nepřesnosti ve sborníku jsou zanedbatelné na

pozadí jeho odborných kvalit. Sborník demonstruje nejen široké spektrum dnešních sociolingvistických bádání, ale i stále větší zájem vědců o tuto problematiku.

A.Rangelová

Valenční slovník českých sloves

N.Svozilová - H.Prouzová - A.Jirsová: *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves. Praha, Academia, 1997. 359 s.*

Moderní syntax vyspělého jazyka i její praktické aplikace se dnes neobejdou bez zevrubného poznání gramaticko-sémantických vlastností konstitutivního prvku věty, kterým je sloveso. Právě schopnost slovesa jako organizačního centra věty vázat na sebe jiné výrazy (tj. jeho valence) v rozhodující míře určuje větné struktury. Proto je pro současnou bohemistiku významnou událostí fakt, že byl vydán již dlouho očekávaný valenční slovník českých sloves. Čeština se tak konečně může srovnávat s jinými jazyky, ve kterých valenční slovník vznikl mnohem dříve (valenční slovníky začaly vznikat již téměř před třiceti lety).

Posuzovaný slovník vznikl v Ústavu pro jazyk český AV ČR a byl vydán díky podpoře Grantové agentury Akademie věd ČR. Za vedení i autorské účasti N.Svozilové jej připravila pracovní skupina zabývající se valenční syntaxí a lexikologií (do této skupiny patřila i předčasně zesnulá E.Macháčková). Slovník byl proponován jako lexikografický protějšek kolektivní monografie *Větné vzorce v češtině* (Praha 1981, 1987) a *Mluvnice češtiny 3. Skladba* (Praha 1987), v nichž byla pro češtinu valenční teorie propracována. Na přípravě citované monografie a mluvnice se autorky slovníku rovněž podílely. Ve slovníku však musely rezignovat jak na sémantické třídění sloves, tak i na jejich třídění syntaktické (podle typu vzorců), mohly v něm ale věnovat mnohem širší pozornost konkrétní valenční analýze a její exemplifikaci.

Prameny dokladového materiálu, z něhož autorky čerpaly, tvoří: a) lístkový lexikální archiv Ústavu pro jazyk český AV ČR (čítající zhruba 13 milionů excerpt z beletrie, publicistiky i odborné literatury), b) vlastní excerptce ze současné publicistiky a beletrie, z nahrávek mluvených pořadů v médiích i ze soukromých rozhovorů, c) rukopis *Subkorpus mluvených textů M.Těšitelové a kol. Heslář se opírá o frekvenční slovník J.Jelínka - J.V.Bečky - M.Těšitelové Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce* (Praha 1961), dále o slovník H.Confortiové *Seznam nejfrekventovanějších českých sloves*

s označením vidu, rekce a s příklady (Praha 1986) a o několik dílčích frekvenčních slovníků publikovaných M. Těšitelovou a kol. v 80. letech. Je třeba ocenit i to, že získaný soubor sloves z uvedených děl byl porovnán (resp. revidován) s hesláři frekvenčních nebo valenčních slovníků některých jiných jazyků (němčiny, angličtiny, polštiny, bulharštiny, rumunštiny). Přes veškerou snahu autorek zachytit skutečně nejfrekventovanější slovesa češtiny budou někteří uživatelé slovníku zklamaní, když v něm nenajdou potřebné informace o valenci dnes nesporně velmi často užívaných sloves, např. *diskutovat*, *zmínit (se)* apod.

Ve stručném, ale hutném úvodu je zřetelně formulován cíl slovníku: popsat kreativní vlastnosti 767 nejčastějších českých sloves, jejich usouvztažňovací a větotvornou funkci. Protože je adresován nejen lingvistům-specialistům, ale všem, kteří mají hlubší zájem o problematiku naší mateřštiny, jsou zde jasně vymezeny základní pojmy, např. valence (upozorňuje se na její vztah k tradičnímu syntaktickému pojmu vazba), valenční pozice (potenciální, obligatorní, fakultativní), gramatický větný vzorec apod. Vzhledem k praktickému zaměření slovníku se autorky správně rozhodly užívat (např. při morfologicko-syntaktické analýze) terminologii spíše klasickou (co nejméně vázanou na různí se teorie).

Po úvodu následuje popis zpracování hesla. Struktura hesla obsahuje: a) heslové sloveso, b) výklad slovesného významu, c) větný vzorec, d) explicitní podobu větného vzorce, e) analýzu obsazení valenčních pozic, f) příkladovou část, redukované vzorce (uvedené výrazem "Těž") a poznámky.

U heslového slovesa je podána informace o vidu, stylovém zařazení, o tvarových, frekvenčních nebo stylových dubletách (variantách); homonyma jsou rozlišena pomocí písmen (A) a (B). V heslovém odstavci najdeme i odkazy k příbuznému slovesu zpracovanému samostatně, např. POSADIT SE, viz též SEDNOUT.

Sémantická explikace sloves (v jednoduchých uvozovkách) má ve slovníku hlavně diferenčně identifikační funkci. Opírá se o výkladové slovníky češtiny, je co nejstručnější, ale dostatečně pregnantní. Významy polysémních sloves jsou vyčleněny na základě komplexního rozboru lexikálněsémantického i syntaktického.

Větný vzorec (v rámečku) představuje valenční potenciál verba finita v obecné podobě. Slovník pracuje v zásadě se čtyřmi typy těchto větných vzorců: Val 1 - VF (u levovalenčních predikátů), Val 1 - VF - Val 2 (u predikátů s levou valencí

a s jednou pravou valencí), Val 1 - VF - Val 2 - Val 3 (u predikátů s levou valencí a se dvěma pravými valencemi) a Val 1 - VF - Val 2 - Val 3 - Val 4 (u predikátů s levou valencí a se třemi pravými valencemi). Nejčastěji se ve slovníku objevují vzorce se strukturami dvouvalenčními. Poslední typ vzorce je zastoupen poměrně vzácně.

Explicitní podoba větného vzorce (v rámečku) je jakýmsi přechodným článkem mezi vzorcem obecně postihujícím valenční potenciál daného verba finita a mezi konkrétními výpověďmi odpovídajícími tomuto vzorci. Explicitní větný vzorec bezprostředně následuje po obecném vzorci a předjímá údaje analýzy jednotlivých valenčních pozic, podává výslovné znění toho kterého verba finita a obsazení (často alternativní) jednotlivých valenčních pozic. K tomu slouží neurčitá zájmena, zájmenná příslovce, spojky i jiné prostředky (např. někdo - soudí - někoho/ něco, někdo - se přiznal/ se přiznává - k něčemu, že...).

Analýza obsazení valenčních pozic je morfologicko-syntaktická a sémantická. Má tolik částí, kolik valenčních pozic přísluší danému slovesu nebo slovesnému významu (pohybuje se v rozmezí Val 1 až Val 4). Morfologicko-syntaktická analýza poskytuje alternativní gramatické údaje o všech doložitelných obsazeních valenčních pozic. Především poskytuje údaje o slovním druhu a pádu (prostém nebo předložkovém), ale také o vedlejších větách, různých kvantifikujících, resp. měrových určeních. Repertoár podávaných morfologicko-syntaktických údajů se řídí hlavně jejich rovnoměrným zastoupením v dokladovém materiálu charakterizovaného slovesa. Na tuto analýzu obsazení valenčních pozic navazuje sémantická analýza. V ní se jednotlivým morfologicko-syntaktickým údajům přiřazuje relevantní sémantický rys (resp. skupina rysů) vystihující tendence výběru sémantických jednotek určitého typu pro jednotlivé valenční pozice, např. [anim] = živé bytosti (implikuje [hum] a [zool]), [hum] = lidské bytosti, ale i božstva, pohádkové bytosti (např. vodník, rusalka), [zool] = zvíře, zvěř apod. Seznam selektivních sémantických tendencí obsahuje 52 položek (rysů). Důsledně uvádění těchto rysů v posuzovaném slovníku nahrazuje identifikaci syntaktikosémantických rolí participantů větné struktury. O přiřazení určitého rysu rozhoduje především hledisko strukturní (z početného svazku rysů jsou vybírány jen ty, které jsou

relevantní pro celkový strukturní obraz daného slovesa).

Údaje valenční analýzy vzájemně souvisejí s údaji obecného i explicitního vzorce. Např. u slovesa **ZABÝVAT SE** je obecný vzorec **Val 1 - VF - Val 2** a explicitní vzorec **někdo/něco - se zabývá - něčím/někým**, pro pozici **Val 1** je v explicitním vzorci uvedeno alternativní obsazení **někdo/něco**, to koresponduje s údajem morfologicko-syntaktické analýzy, tj. **S nom**, a sémantickými rysy [hum > coll, instit] v [zool] = **někdo**, [sit] v [opus] = **něco**; pro pozici **Val 2** je uvedeno alternativní **něčím/někým**, to odpovídá gramatickému údaji **S instr** a sémantickému rysu [omn, zejm. sit]: *Autor se v románu zabývá obdobím napoleonských válek; Dílny klášterů v Toursu se zabývaly od dob opata Alkuina hlavně opisováním biblií...* Valenční analýza bývá nezřídka doplněna poznámkou vztahující se k některému z právě podaných údajů, např. u slovesa **UDĚLAT VII** je poznámka "**Val 3** je zde často pozicí tzv. doplňku". Tím je zároveň signalizován přechod od analýzy valenčních pozic k exemplifikaci.

Příkladová část přináší dostatečně reprezentativní a živý ilustrační materiál pro veškeré údaje analýzy valenčních pozic. Proporcionálně jsou zařazeny též výpovědi, které obsahují i typická doplnění fakultativní. Protože sloveso v imperativním tvaru mívá redukovaný valenční potenciál, jsou zde rovněž uvedeny konstrukce se slovesem v imperativu. Stylistické, frekvenční a frazeologické indikace v rámci příkladové části slovníku zpravidla uvozují taková užití, na která se nevztahuje daná analýza obsazení valenčních pozic (slovník chce tak na ně alespoň upozornit). Důležité jsou v příkladové části všechny poznámky, které hlavně shrnují konkrétní materiálové poznatky týkající se valenčních vlastností, způsobů a okolností užívání heslového slovesa a upozorňují na vzájemné vztahy mezi valenčními pozicemi.

Dostí bohatý je na konci slovníku výběr domácí i cizí literatury předmětu, který zachycuje monografie, studie, články, učebnice a slovníky. Velmi funkční je rovněž připojený rejstřík zpracovaných sloves s uvedením šifry autorů (resp. spoluautorů) příslušného hesla.

Posuzovaný valenční slovník poskytuje mnohostranné podněty i materiál jak pro další badatelskou činnost v oblasti bohemistické či komparační, tak i pro jazykovou praxi, zejména glottodidaktickou a translátologickou. Může velmi dobře sloužit jako východisko při řešení některých kodifikačních otázek, zpracování moderních učebnic mateřského jazyka, resp. při tvorbě

příruček češtiny pro cizince. Jde o dílo srovnatelné se zahraničními publikacemi tohoto druhu (viz např. Jazykovědné aktuality 14, 1977, s.33-34), i když popisuje valenci pouze nejfrekventovanějších sloves.

Edvard Lotko

Diskuse a rozhovory

V tomto dvojčísle opět přinášíme dva příspěvky do diskuse o češtině dnešní a zítřejší. Není snad třeba již zdůrazňovat, že redakce do textu příspěvků nezasahuje (s výjimkou minimálních korektorských úprav). Oba diskutéři psali své příspěvky pochopitelně bez vzájemné znalosti svých textů.

Obecná čeština: je součástí české diglosie?

František Čermák

1. Jazyková situace

Čeština je svou sociolingvistickou povahou mezi slovanskými jazyky jedinečná v tom, že má především dvě variety (útvary), spisovnou a mluvenou. Ty se liší do té míry, že někteří odborníci začínají uvažovat o možnosti tu vidět diglosii, jiní však tento názor odmítají; ještě menší jasno má pak pochopitelně lingvista zahraniční. Je to situace, která je z historických důvodů i důvodů této nejasnosti její interpretace velmi zvláštní, a jen těžko se k ní hledají paralely jinde (jistou podobnost tu s češtinou vykazuje snad slovinština). Je zřejmé, že klasická diglosie, tj. existence dvou těsně příbuzných, ne však stejně rovnoprávných jazyků vedle sebe, jak se demonstruje na arabštině (*arabštině Koránu vs mluvené*) či řečtině (*katharevousa vs dhimotiki*) nebo švýcarských verzích němčiny (*Hochdeutsch vs Schwyzertütsch*), popř. norštině (*bokmal vs nynorsk*) v češtině není. Na druhé straně však některé jejich prvky má; problém je v česky mluvící oblasti navíc komplikovaný tím, že mluvená varieta, jakkoliv její užití roste, nepokrývá celou Moravu. Stejně tak je však třeba si uvědomit, že ani výše uvedené prototypické diglosní situace nejsou stejné: zatímco v arabštině a řečtině jsou obě variety dosti vzdálené a většinou oddělené, ve švýcarské i norské situaci k určitému propojení dochází. Je třeba zdůraznit, že toto propojení obou variet má přitom dvojí podobu, což se obvykle nerozlišuje: jde jednak o střídání kódů

(*code-switching*, srov. Sgall et alii, 1992) a jednak jde o společný průnik forem a prostředků, tj. existenci jazykových jednotek, které patří do obou variet. Zkoumáním tohoto druhého aspektu, který je významný zvláště v lexikonu, kde je největší, se dosud nikdo nevěnoval; je tu však třeba vidět spíše kontinuum s neostrými hranicemi v něm, a ne jasně oddělené oblasti. Přes slabé zastoupení morfologie v němčině a norštině lze českou situaci spíše zčásti přirovnat k těmto jazykům, popř. k situaci francouzské, než např. k arabštině či řečtině, kde si nedávno obě variety vyměnily role a dříve oficiální spisovná a archaizující *katharevousa* je dnes jako už sekundární na ústupu.

Česká jazyková situace je deskriptivně nesnadná a vedle řešení problémů metodologických tu je nutné konstatovat především potřebu nového výzkumu, kterého se dosud nedostává. Určité výsledky a nové poznání přinese mj. analýza zpracovaného počítačového subkorpusu mluvené češtiny, který v rozsahu přes půl miliónu slov vzniká na Filozofické fakultě KU jako součást Českého národního korpusu. Protože je situace nejasná především z hlediska kvantitativních aspektů a přesnějšího poměru existujících jazykových variet, právě tento korpus bude schopný řadu až dosud volně či vágně zmiňovaných představ zpřesnit.

Běžný Čech ze západní většinové části oblasti se rodí do primárního jazyka, kterým je pro něj obecná čeština (někdy s menší příměsí dialektických prvků) a až od šesti let, kdy začíná chodit do školy, se dovídá, že mluví "špatně" a že správná čeština, kterou má mluvit a později také psát, je ta, se kterou ho seznámí paní učitelka, která se tak stává soudcem a nositelkou patentu na jazykovou správnost, ovšem jazyka odlišného; zároveň se tak stává i pramenem postupně vznikajících pocitů frustrací (což je nemalé pole neorané i pro psychologa). Dítě a později dospělý je tak přeučován od té doby v tomto duchu. Výsledkem je, že čím vzdělanější je člověk, tím má často blíže k víře, že skutečnou mateřštinou je pro něj až ten druhý, tj. spisovný jazyk, zatímco mluvčí méně vzdělaný obvykle jen trpí od školních dob pocitem nejistoty, co a jak je správné, zvláště má-li se vyjádřit písemně. Jinými slovy, přirozenou a silnou jazykovou intuici, se kterou dítě jako přirozený mluvčí přichází do školy, má dospělý mluvčí oslabenou a zpochybněnou, avšak novou intuici, tj. z onoho nového jazyka, do doby dospělosti plně téměř nikdy nezíská a zůstává mu jen onen pocit nejistoty, popř. inferiority (to záleží mj. na síle tónu autoritářských oprávců a kritiků,

s nimiž se v životě setkal, ať už v podobě kantorů, redaktorů či jiných). Tuto situaci silně podporuje i téměř už zvyková, periodická ortografická reforma (vždy minimálně jedna na generaci), což vyvolává pochopitelný odpor, a pocit nejistoty, zvláště u generací starších, se tak jen zvětšuje.

Všechny tyto faktory a témata jsou pro většinu lingvistů tradičně tabu, a proto i nezkoumané. V historické perspektivě, zvláště v kontextu předválečné pražské lingvistické školy, je pak zvláště podivné, že a proč jsou vlastně zanedbávány. Přitom si velká řada zvláště starších lingvistů dosah těchto problémů neuvědomuje a vehementně se brání, když se tu poukazuje na nepřiznanou, skrytou, a přitom dost výraznou preskriptivnost.

2. Spisovná čeština a obecná čeština

Běžnou situací jazyků je ta, kde stojí v opozici dialekty versus oficiální standard; přitom i tato situace má více podob, popř. mezi dialekty existuje i jistá hierarchie. Problém je ovšem v definici pojmu dialekt, resp. jazyk: v některých jazycích se za dialekty považují z evropského hlediska jasně odlišné jazyky, jako např. v Číně, jejíž jednotlivé dialekty nejen nejsou vzájemně srozumitelné, ale liší se např. i počtem tónů aj.

I v češtině tato opozice oficiálního standardu a dialektů existuje, ale větší důležitost, nikoliv však centrální, má jen na Moravě (přitom ovšem skutečně objektivně kvantifikovaný poměr více češtin zde zastoupených je velmi nejasný). Naproti tomu i do jisté míry na Moravě, ale především v Čechách, tj. v západní části teritoria, je primární jiná opozice, tj. oficiální standard versus *obecná čeština*. Obecná čeština, vzniklá jako primárně mluvená varieta, má v Čechách naddialektovou povahu, tj. je vnímána jako varieta stejně přijatelná a užívaná bez ohledu na jednotlivé dialekty, jejichž role tu výrazně stále slábne. Přestože solidní výzkum k dispozici není, lze rozumně z hlediska *geografického* odhadovat, že obecnou češtinou se mluví na dvou třetinách území České republiky, a snad i to, že v různé míře proniká postupně i do zbytku, tj. oblasti původních moravských dialektů. Konstituuje se tak do opozice proti oficiálnímu standardu *spisovné češtiny*. Je třeba ještě zmínit pokus některých českých lingvistů, ve snaze tuto dichotomii řešit, ne-li narušit, postulovat jakousi mezivrstvu, která měla být spojovací oblastí patřící do obou variet, kterou nazývali *hovorová čeština*.

Jakkoliv se o této kvazivarietě mluvílo několik desetiletí, jejímu materiálovému výzkumu se nikdo nevěnoval a stále více se ukazuje, že za daných podmínek kodifikace tento kvaziútvár prostě neexistuje, býval totiž vždy demonstrován jen na několika málo příkladech. Přirozený škálový, graduální přístup k češtině s dvěma protipóly (situace v Čechách), tj. češtinou spisovnou a obecnou a mezipásmem, se ukazuje jako nemožný. Důvodem je rigorózní úsilí o kodifikaci a tedy jasné ohraničení a bariérové vymezení spisovnosti a tedy i návrat k černo-bílé interpretaci reality.

3. Funkce spisovné a obecné češtiny

Vztah obou variet je v úzu a distribuci odlišný od teoretických i školních představ, které mluvčí mají. Nasvědčuje tomu překvapení, údiv, popř. šok, který vyjadřují vzdělaní mluvčí, když jsou konfrontováni s věrným přepisem toho, co a jak říkali i za velmi formálních okolností, a to proto, že procento zastoupení obecné češtiny je v jejich projevu, o kterém se domnívali, že je více méně spisovný, někdy dost značné. Není zřejmě přehnané, že ani univerzitní profesor českého jazyka v Čechách, a to i když se o to snaží, nedokáže konsistentně vždy mluvit spisovně a prvky obecné češtiny se objevují i u něj, jakkoliv je případně ochotný tvrdit, že mluví pouze spisovně. Nechci tu sugerovat, že taková situace je schizofrenní, ale zcela normální na druhou stranu také není. V oslabené formulaci o tom mluvili už dávno i Havránek a Jedlička (1984, 4): "...mluvčí nebo posluchač někdy dokonce ani nepostřehnou, zda se mluví podobou spisovnou nebo obecnou...". Je tedy jasné, že mezi oběma varietami, kódy, jakkoliv se o to někteří protagonisté spisovné češtiny snaží, hranice neprostupná není a že spisovná čeština není univerzální komunikativní prostředek pro nikoho. Patří pak spisovná čeština jen psanému modu? Jak to vlastně je?

O *geografické* distribuci obou variet jsem se už zmínil. Uvažujeme-li obě variety z hlediska obou *modů* jazyka, tj. psaného a mluveného, může se na první pohled zdát, že je lze s oběma varietami prostě identifikovat. To jistě platí u většiny prototypických forem a stylů: zatímco např. úřední oficiální dokumenty či standardní noviny jsou psány v jazyce spisovném, komunikace privátní a neformální je orální. Problémy však nastávají u neprototypických, přechodných oblastí (srov. Čermák

1987): např. soukromá korespondence, ale i značná část tištěné české prózy bývá do různé míry smíšená, rozhodně nikoliv vždy čistě spisovná (moravská próza však většinou ano); podobně i neformální odborné, profesionální diskuze v zaměstnání apod. Naproti tomu si lze jen těžko představit, že by důsledné užívání spisovné češtiny narůstalo např. v běžném orálním styku při nakupování v obchodě, tedy v situaci svým způsobem veřejné, o situaci v hospodě, emocionální komunikaci apod. ani nemluvě. Je dobře známou zkušeností každého cizince, který přijíždí do Prahy s prvním kursem češtiny za sebou, že má s komunikací a rozuměním nemalé potíže. Protože to, co slyší na ulici, není to, co je v jeho učebnici.

Nakonec si vzájemný poměr obou variet zaslouží pozornost i z hlediska *funkčního*. Vyjdeme-li ze známé klasifikace šesti funkcí podle R. Jakobsona (Jakobson 1960), lze velmi zhruba konstatovat už na první pohled, že se tu obě variety prolínají a lze je odlišit méně snadno. Při bližším pohledu je ale zřejmé, že můžeme lišit užití primárního od sekundárního a že není nutné situaci studovat výlučně či černobíle ve prospěch pouze té či oné variety. Z tohoto hlediska lze podle mého názoru přiřadit prioritu v užívání obecné češtiny z hlediska funkčního funkcím expresivní, konativní i fatické. Pro zbývající tři funkce, tj. funkci referenční, poetickou a metajazykovou, je zřejmě příznačné to, že je využívají obě variety, tj. čeština spisovná i obecná. O žádné z nich však nelze tvrdit, že je pro ni charakteristická výlučně jen čeština jediná, tj. spisovná. Celková funkční převaha obecné češtiny, jakkoliv je snad překvapivá, je tudíž zřejmá (opět s daným geografickým omezením).

Zdůrazňuju toto zvláště z toho důvodu, že se podle starších názorů spisovná čeština prezentovala jako jediný kód, resp. varieta, která je dokonalá a plní VŠECHNY běžné jazykové funkce. Srovnejme citát z Havráňka a Jedličky (1984, 4): "*Spisovná čeština je nejdůležitější a nejdokonalejší podoba národního jazyka českého a slouží dnes společnému dorozumívání všech příslušníků našeho národa ve všech oblastech veřejné lidské činnosti; má úkol celonárodní*". Z hlediska reprezentativnosti a oficiální role jistě nejdůležitější je, rozhodně ne však v komunikaci neformální, neveřejné a soukromé: atribut *nejdůležitější* je tudíž třeba v daném smyslu omezit a nelze ho chápat absolutně, jako by lidé pouze psali, a to oficiálně. Rozhodně je však třeba odmítnout druhý zmíněný atribut

nejdokonalejší, a to nejen pro jeho vágnost, ale především pro to, co implikuje: implikuje častokráte zdůrazňovanou nerovnost, nedokonalost, inferioritu všech ostatních kódů, a to nejen češtiny obecné, ale i dialektů. Ze striktně funkčního hlediska je naopak třeba zastávat názor, že všechny variety jsou "dokonalé", tj. vůči cíli, který plní, plně adekvátní a postačující. Ostatně o aspoň jednom případě veřejné lidské činnosti, kde se nemusí užívat a často také neužívá spisovná čeština, jsem se už zmínil (běžný obchodní styk): konstatování autorů, že spisovná čeština slouží ve všech oblastech veřejné lidské činnosti, tudíž plně neplatí také (bylo by ovšem třeba definovat, co vše se přesně veřejnou lidskou činností myslí). O dobových rozpácích, jak se vypořádá s tím, co spisovné není, svědčí i bizarní řešení SSJČ řadící obecnou češtinu, resp. její lexikon mezi "slova zájmová" (vedle nářečí, argotu aj., SSJČ 1960, V, v nepodepsané předmluvě); musela být tedy autory vnímána jako pouhý předmět zvláštního zájmu jen některých lidí či zájmové skupiny (kterých a které?) a zároveň se tím snad (pasáž je poněkud nejasná) implikuje i to, že kdo tento "zájem" neměl, že se zřejmě vyjadřoval jen spisovně. Jako ukázky reliktu ještě dnes přežívajících postojů tohoto druhu si povšimněme i nové moravské gramatiky češtiny (Karlík et al., 1995, 17-18), kde se zcela samozřejmě a přitom krajně problematicky mluví o standardu pro češtinu jediném, tj. spisovném, zatímco vše ostatní v češtině je zde nazýváno substandardní.

Na poměr obou variet se ovšem dá pohlížet ještě jedním zapomínaným prismaticem. Nikdo dosud seriózně, ani ve světové lingvistice, nezkoumal kvantitativně relaci mezi jazykem a jeho projevem, který bychom mohli nazvat *kognitivním*, a jazykem *evaluativním*; obrovská většina gramatických a jiných popisů se soustřeďuje téměř výlučně na ten první. Přitom ovšem všichni dobře víme, že nejenom chladně, objektivně a profesionálně reflektujeme jazykem mezinárodní politickou situaci či profesionální problémy, ale že nás jako subjekty, všední lidi tato, ale hlavně spousta dalších, všedních témat zajímá tak, že k nim i neustále zaujímáme pozitivní či negativní postoje, že chválíme či odsuzujeme, jsme pro či proti, milujeme či nadáváme atd. ("nadávat" spisovně jaksí přitom dobře nejde). Tato nemalá a nezkoumaná oblast *evaluativního* jazyka je přitom výrazně korelována s češtinou obecnou, nikoliv spisovnou - a to je třeba zdůraznit.

4. Úzus, norma a kodifikace

Česká jazyková situace, tak jak se vyvinula zvláště po 2. světové válce, je výsledkem několika odlišných faktorů, z nichž jen některé jsou lingvistické. Jednak pokračovala už předválečná tradice zdůrazňující důležitost kodifikace, tj. autoritativního komisičního uzákonění určitých jazykových forem, a to zpravidla jen pro školy, ale s důsledkem pro celý národ. Přitom se bral jen malý ohled na skutečný jazykový úzus, který - i když je základem pro jakékoliv úvahy v dané oblasti - se neprávem zužoval jen na úzus individuální. To mělo mj. za následek, že se i vztah mezi normou, tj. standardem kolektivního úzu, a vlastním územ zamlžil a stal nejasný. Norma pak byla, nezávisle na skutečném úzu a bez jakéhokoliv skutečného terénního výzkumu, definována jen velmi vágně (Havránek-Jedlička 1984, 7) jako "soubor ustálených, tj. pravidelně užívaných prostředků... a ustálených způsobů (pravidel, zákonitostí) jejich užívání". Protože bez takového terénního výzkumu nebylo možné zjistit ani úzus ani normu, následná kodifikace, známá jako Pravidla českého pravopisu, která se periodicky opakovala, se neopírala o žádnou skutečnou a objektivní znalost jazykových poměrů (nazíráno z dnešního hlediska), a představuje tudíž dodnes sérii autoritářských a problematických změn, u kterých jejich autoři zřejmě jen vágně "cítily" nějak jejich potřebu. Velmi příznačné také v této souvislosti je to, že Ústav pro jazyk český se systematickým výzkumem obecně češtiny nikdy nezabýval, tedy ani jeho hranicemi, a přesto se kodifikace musela nutně vymezovat aspoň implicitně proti ní. Vtírá se tu, nevím nakolik oprávněně, příměr s Čapkovým chrobákem a jeho koulí.

Tato tradice, která se ve svých produktech, tj. nových a nových reformách vždy setkávala s nevolí a odporem lidí, tudíž představuje v podstatě dosti čistou podobu toho, čemu se dříve anglicky říkalo *language engineering*, pojem ve své době zatížený dost negativními asociacemi. Celý problém je tu ovšem složitější: jestliže je na jedné straně potřeba reflektovat přirozené a kontinuální změny jazyka z jednoho stavu do druhého, jak o tom mluvil F. de Saussure, a na druhé straně je naproti tomu třeba udržovat jistou stabilitu jazyka, což je potřeba konzervativní, je otázkou, jakou metodologii k uspokojení obou protikladných potřeb volit a také jak často a v jaké podobě ji použít. Pořád je však nutné přitom mít na paměti, že hlavním nositelem jazykových změn je jazyk mluvený. Bez důkladného výzkumu jazykové situace

toto však rozhodně není možné; širokých protestů na veřejnosti bylo proti poslední, nedávné reformě a formě jejího provedení příliš mnoho. Zároveň hlavní otevřenou otázkou je konečně i ta, která je centrální pro úvahy o případné diglosii v češtině: otevřít dosud striktně regulovanou spisovnou češtinu vlivům mluveného jazyka, který změny reflektuje přirozeným způsobem a spontánně, nebo trvat na její rigoróznosti a stav směřující k diglosii ponechat, resp. prohloubit? Perspektivy jsou narýsovány: jaká bude cesta?

5. Úzus a distribuce obecné češtiny

Kde se lze tudíž setkat s obecnou češtinou, v kontrastu k češtině spisovné, a jaké je v souhrnu její prototypické funkční vymezení? Necháme-li tudíž stranou netypické, resp. neprototypické případy obecně české distribuce, jako je např. jeden nedávný český román vědomě psaný pouze nespisovně, tj. převážně obecně česky, pak lze odhadovat (protože výzkum chybí) asi toto:

Obecná čeština je taková funkční varieta češtiny, která z hlediska cíle komunikace, situace, sociálního statutu partnerů a typu komunikace se užívá především v konverzaci a vyprávění, a to dvojím způsobem:

A PRAVIDELNĚ se užívá, když

(a) je daná komunikace neformální a soukromá (což se týká jak rysů, tak užitých prostředků)

(b) společenský a kulturní kontext není vysloveně formální povahy, tj. kde neexistují formální pravidla řídící orální kontakt (např. jako při oficiální návštěvě)

(c) příslušní partneři si jsou společensky víceméně rovni, anebo mluvčí je někdy společensky výše postavený než posluchač (někdy v zaměstnání, vždy v rodině). Přitom se naprosto nevylučuje tematicky např. vysoce specializovaná odborná diskuze.

B ČASTO se užívá, když

je rozhovor spontánní, emocionálně laděný či familiární (důvěrný), anebo k němu dochází mezi partnery, kteří se velmi dobře znají. Naproti tomu nelze mluvenou obecnou češtinu očekávat v situacích obrácených, tj. při oficiálních veřejných projevech či kontaktu.

Bez širšího výzkumu (Čermák - Sgall 1997), který by tento

obrázek verifikoval, modifikoval apod. a který by zkoumal celou tematiku komplexně, mají názory slýchané v diskuzích, na konferencích apod. bohužel jen deklarativní povahu a cenu velmi problematickou a jejich opakováním se nic nezmění. Bez výzbroje z výsledků takového výzkumu je lingvista prakticky zase jen jeden z masy laiků, kteří se rádi vyslovují k jazykové realitě a nevědí přitom, jak přesně vypadá.

Bibliografie:

- Čermák F. (1987), *Relations of Spoken and Written Czech (With Special Reference to the Varying Degree of Acceptability of Spoken Elements in Written Language)*. Wiener Slavistischer Almanach, Band 20, 133-150.
- Čermák F. (1993), *Spoken Czech*. In: *Varieties of Czech. Studies in Czech Sociolinguistics*, ed. E. Eckert. Rodopi Amsterdam/Atlanta, 27-41.
- Čermák F. (1996), *Obecná a spisovná čeština: Poměr, funkce a metodologie*. In *Spisovnost a nespisovnost dnes*, Sb. prací Ped. fakulty MU v Brně, sv. 133, ř. jaz. a lit. č. 27 (Sb. příspěvků z mezinár. konference Spisovnost a nespisovnost v souč. jaz. a lit. komunikaci, Šlapanice u Brna 17.-19. 1. 1995), ed. R. Šrámek, Brno, 14-18.
- Čermák F., P. Sgall (1997), *Výzkum mluvené češtiny: jeho situace a potřeby*. *Slovo a slovesnost* 58, 15-25.
- Hammer L.B. (1985), *Prague Colloquial Czech: A Case Study in Code Switching*. Bloomington (Dissertation of Indiana University).
- Hausenblas K. (1962), *O studiu syntaxe běžně mluvených projevů*. In *Otázky slovanské syntaxe*, Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica 83. Praha Státní pedagogické nakladatelství, 313-324.
- Havránek B.-Jedlička A. (1984), *Česká mluvnice*. Praha Státní pedagogické nakladatelství.
- Havránek B. (1963), *Studie o spisovném jazyce*. Praha Nakladatelství Československé akademie věd.
- Hronek J. (1972), *Obecná čeština*. Praha Universita Karlova.
- Hymes D. (1972), *Toward Ethnographies of Communication: The Analysis of Communicative Events*. In P.P. Giglioli (ed.), *Language and Social Context*. Harmondsworth Penguin Books, 21-44.
- Jakobson R. (1960), *Concluding Statement: Linguistics and Poetics*. In T.A. Sebeok (ed.), *Style in Language*. Cambridge

(Mass.), 350-377.

- Karlík et al., eds. (1995), *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství LN Praha.
- Kraus J. et al. (1981), *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny*. *Slovo a slovesnost* 42, 228-238.
- Kučera H. (1961), *The Phonology of Czech*. The Hague.
- Labov W. (1972), *The Study of Language in its Social Context*. In P.P. Giglioli (ed.), *Language and Social Context*. Harmondsworth Penguin Books, 283-307.
- Micklesen L.R. (1978), *Czech Sociolinguistic Problems*. *Folia Slavica* 1, 473-455.
- Nebeská I. (1996), *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha Karolinum.
- Sgall P. (1963), *K diskusi o obecné a spisovné češtině*. *Slovo a slovesnost* 24, 244-254.
- Sgall P. (1981), *K některým otázkám naší jazykové kultury*. *Slovo a slovesnost* 42, 299-306.
- Sgall P. (1986), *Czech: Crux Sociolinguistarum*. In *Pragmatics and Linguistics. Festschrift for Jacob L. Mey*. Odense Odense University Press.
- Sgall P., J. Hronek (1992), *Čeština bez příkras*. Praha H+H.
- Sgall P., J. Hronek, A. Stich, J. Horecký (1992), *Variation in Language. Code-Switching in Czech as a Challenge for Sociolinguistics*. Amsterdam, J. Benjamins.
- Slovník spisovného jazyka českého*. (1989, 2. vyd.), red. B. Havránek et alii. Praha Academia (=SSJČ).
- Starý Z. (1995), *Ve jménu funkce a intervence*. Praha Karolinum.
- Širokova A.G. (1954), *K voprosu o različii meždu češskim literaturnym jazykom i razgovornoj reč'ju*. In *Slavjanskaja filologija* 2, ed. S.B. Bernštejn. Moskva, 3-37.
- Thomas G. (1991), *Linguistic Purism*. Longman London New York.
- Townsend C.E. (1984), *Phonological and Morphological Regularization of Colloquial Czech*. *Prague Bulletin of Mathematical Linguistics* 42, 37-44.
- Townsend C.E. (1990), *A Description of Spoken Prague Czech*. Columbus (Ohio) Slavica Publishers, Inc.
- Utěšený S. (1980), *K rozrůznění českého národního jazyka*. *Slovo a slovesnost* 41, 7-16.
- Vachek J. (1977), *Poznámky k fonologické stylistice jazykových variet*. *Slovo a slovesnost* 38, 81-89.
- Vey M. (1946), *Morphologie du tchèque parlé*. Paris Librairie C. Klincksieck.

Jaroslav Bartošek

Šéfredaktor Jazykovědných aktualit vyzval k diskusi o jazykové kultuře. Jako podklad uvedly JA článek J.Hronka a P.Sgalla na toto téma. Diskutovat je jistě účelné a žádoucí, ale nikoliv o tom, co "zítra by mělo znamenat včera", jak to s fascinující vytrvalostí činí stoupcí obecné češtiny (SOČ) v permanentní polemice se stoupcí spisovné češtiny (SSČ). (Dělení na SOČ a SSČ je jen symbolické - všeobecné a pracovní, pro potřeby tohoto článku.)

Má-li mít diskuse smysl, měla by být založena na současné jazykové situaci, na zcela nových komunikačních situacích i na zcela novém společenském klimatu. SOČ však neustále opakuje tvrzení, která se vztahují k překonaným hodnotám. Ačkoliv vyzývají k odbornosti, věcnosti a vědeckosti a protestují proti publicistickému, tzn. jednostrannému, zaujatému a účelovému pojetí diskuse, sami užívají všech znaků takové "lingvopublicistiky" včetně víry ve ztrátu paměti jazykovědné veřejnosti.

Můj příspěvek do této diskuse je ovšem rovněž publicistický a nepretenduje na úplnost a nezaujatost. Snažím se prostě postavit několik protiargumentů k tvrzením SOČ, abych ukázal, že věci jsou složitější a poněkud jiné, než uvádějí.

Deskripce a preskripce (a s tím i způsoby kodifikace) SOČ označují za dvě protikladná stanoviska. Preskripce přitom spojují s "překonaným" teritoriálním pohledem na jazykové normy a deskripce s "modernějším" pohledem funkčním. Za vzor dávají např. anglosaskou situaci, charakteristickou odporem k "akademické" kodifikaci.

Profesor Paul Garvin v článku O způsobech kodifikace (AUP Olom., FF, Philol. 65, 1995) naopak tvrdí, že preskripce existuje i v USA. Není sice svěřena matici (akademii), ale "svobodným podnikáním" tam kodifikační pravidla formují, vyhlašují i vyžadují např. redakční rady komerčních nakladatelství masmédií i vydavatelství prestižních slovníků a školských pomůcek. Při svých přednáškách u nás prof. Garvin nejednou zdůrazňoval, že existuje např. tzv. network English, prestižní angličtina rozhlasových a TV stanic vycházející z autority dobrých vzorů.

Takovou kodifikaci a preskripce Garvin označuje za složitou; vede k neurčitosti, panuje s ní nespokojenost a "... jedním z jejích symptomů je, že si vzdělaní lidé stále dělají starosti o zdraví anglického jazyka" (s.69). SOČ nám dávají například za vzor americké lingvisty, na které působí až směšně snaha některých evropských odborníků odvozovat faerskou spisovnou normu spíše od dánštiny než od angličtiny (JA 33, 1996, s.41). Přitom (pokud vím) Faerské ostrovy správně patří víc k Dánsku než k USA. Není mi také do smíchu, čtu-li v Garvinově článku jako doklad jazykové neurčitosti, že např. Websterův slovník uvádí u pojmenování tohoto území dublety *Faeroese* a *Faroese*, zatímco tři jiné, neméně prestižní americké slovníky, uvádějí jen podobu *Faroese*.

A proč by nám měla být vzorem tato "anglosaská situace"? Vždyť čeština není angličtina, česká kultura není americká kultura a Česko není Amerika. Proč bychom měli dokolečka dokola přijímat hlava nehlava cizí vzory - jednou Stalina proti Jakobsonovi, pak socialismus proti imperialismu, lidovost a demokratičnost jazyka kontra jakási hyperkorektnost, topornost či nemluvnost a dnes (dříve nenáviděnou) anglosaskou tradici např. proti nejméně stejně relevantním tradicím evropským a kanadským? Mám na mysli francouzskou i skandinávskou praxi, existenci jazykových zákonů a parlamentní schvalování spisovné normy. Česká jazyková kultura se zřetelně nachází mezi oběma krajními póly a většinou jejich uživatelů přitom není ani špatně, ani do smíchu. Svědčí o tom četné zprávy o dotazech v jazykových poradnách; bylo publikováno mnoho statí, které tlumočí očekávání velké většiny té části uživatelů češtiny, kteří jsou označováni za směrodatné nositele její normy. Svědčí o tom také tendence v jazykové praxi, které se SOČ snaží nevidět a neslyšet.

Deskripce není protipólem preskripce. Nikdo vážně nezpochybnil Danešovu teorii o postojích a hodnotících kritériích při kodifikaci, která deskripce hodnotí jako velmi potřebnou počáteční fázi pro kodifikaci a následné doporučení optimálního jevu veřejnosti. SOČ přehánějí, když kodifikaci a preskripce požadující spisovné vyjadřování spojují málem s brusičstvím a purismem z přelomu století. Nikdo přece dnes vážně nepochybuje, že preskripce má přinášet pouze inteligentní kvalifikovaná doporučení a že má hodnotu kulturní normy. Já naopak např. nepochybuji o tom, že mluvit a psát spisovně je totéž jako vystoupit na mezinárodní konferenci s referátem ve společenském

oděvu, nikoliv ve svetru ke krku. SOČ také nechtějí registrovat, že se společnost v mnohém vrací k hodnotám první republiky v ekonomice a v politice a že v souladu s tímto návratem se vracejí i jazykové jevy související s tímto obdobím; můžeme evidovat řadu slov i tvarů, které již byly označeny za zastarávající nebo archaické, a to včetně infinitu na -ti, obliby přechodníků apod.

Nemohu také uvěřit, že SOČ myslí vážně své tvrzení o preskripci jakožto zastarávajícím projevu teritoriálního členění národního jazyka, zatímco deskripce je podle nich symptomem funkčního rozvrstvení. Je to ve flagrantním rozporu s Havránkovým a Jedličkovým pojetím národního jazyka, které ještě nikdo nenahradil jiným. Od porady o stylu a stylistice v roce 1954, zejména od článku Karla Hausenblase v SaS 16, 1955, str. 1 - 15 o stylistické systematice, nikdo vážně nepochybuje, že jednotlivé útvary (variety) národního jazyka se člení nejen funkčně či teritoriálně, ale i podle jiných činitelů. Dnes je také evidentní, že fungují zcela nové komunikační sféry a situace, před málo lety neznámé. V nich je dichotomie funkčnost x teritoriálnost anachronismem. (Srov. např. L.Uhlířová v NŘ 79, 1996, s.174 - 186).

Překonána je i dichotomie spisovnost x nespisovnost. Proč SOČ např. neustále operují "vynikajícími stylisty" Horníčkem, Werichem, Suchým a Voskocem, kteří s oblibou užívali obecné češtiny, jakožto argumentem ve prospěch tzv. obecné češtiny proti "nemluvné, zastarávající, hyperkorektní, toporné" aj. spisovné češtině? Od šedesátých let přece každý lingvista i češtinář na střední škole ví, že odklon od spisovnosti v beletrii byl celosvětovou reakcí generace rozhněvaných mužů na stav světa, že byl manifestací Ich-formy a subjektivizovaného vyprávění, že byl jedním z projevů likvidace protikladu pásma vypravěče a pásma postav, že vyjadřoval vnitřní monolog, aluze a všechno, co souviselo s novým literárním hrdinou. V české próze se proto začalo víc užívat obecné češtiny, ale i jiných útvarů národního jazyka: slangů, expresiv, profesionalismů, metafor neotřelé povahy, okasionalismů i neologismů, jazyka mládeže atd. To všechno přece nebyla a není obecná čeština. Obecná čeština nikdy "nenastolila", tím méně pak byla schopna řešit další aspekty moderní beletrie: setření rozdílů mezi syžetem a fabulí, asociativní textovou výstavbu (tektoniku a architektoniku), exkurzy, umné typografické ztvárnění apod. Stich, Doležel

i Mistrík prokázali, že zdroje uměleckého vyjadřování jsou daleko širší než obecná čeština. (Srov. např. Vaculíkovy dialektismy, Fuksovy germanismy atd.)

Dichotomii spisovnost - nespisovnost ruší nejen kategorie básnického jazyka, definovaná Pražským lingvistickým kroužkem, později odstřelená a dnes rehabilitovaná, ale celá současná sociální situace.

Argumentovat Horníčkovou manželkou, která (coby Moravanka) má hyperkorektní cítění protestující proti protetickému v i v příjmeních (Vondra, Vodseďálek), je ve vědeckém diskursu primitivní. Mohl bych v tomto tónu posloužit opačným Horníčkovým postojem: v předmluvě ke knížce fejetonů svého moravského přítele nazvané Nalejme si čistého vína mistr kultivované češtiny Horníček říká: "Tolik tedy o té knížce. A teď si naleju čistého vína. Naleju? Nemá tam být nalijsme si? Promiň, že pouhý Čech se ptá ryzího Moravana na gramatiku."

Termín obecná čeština vyžaduje kvalifikovanou definici. To, co se ve slovníku obecné češtiny ve Sgallově a Hronkově češtině bez příkras za obecnou češtinu vydává, ruší protiklad mezi obecnou češtinou, slangy, expresivy, generačními lexémy a dialektismy. Čtenáři knížky se sugeruje, že s obecnou češtinou souvisejí i Kopečného slavismy či moravismy. Danešův soud, že tzv. hovorová podoba spisovné češtiny je chiméra, je využíván k tvrzení, že základní podobou mluvené formy češtiny je čeština běžně mluvená, tj. obecná. A taková čeština je "mluvná". Daneš přitom (jsem si jist) nezpochybnil, že většina slov a většina tvarů v současné češtině má své totožné ekvivalenty v mluvené i v psané formě. Je jen málo znaků, které jsou pro psané a mluvené užívání rozdílné. Pojem mluvnost (hovorovost, srozumitelnost, vnímatelnost, okamžitá reakce, hear copy, speech for the ear, readability aj.) je daleko širší právě v anglosaském pojetí, než ho s oblibou užívají SOČ. Obsahuje aspekty všech jazykových rovin, tedy i textovou výstavbu, včasnou identifikaci subjektu a objektu, syntaktickou organizaci (počet vět v souvětí, pořádek slov aj.), znalost jednotlivých významů polysémních pojmenování podle míry vzdělanosti (grade levels), délku slov podle počtu slabik, užívání konkrétního místo obecných (byť i spisovných) slov, přednost aktivním slovesným tvarům před pasivními apod. Mluvností se přitom ve světových masmédiích nerozumí chaotické blábolení, jak je tomu u nás, ale dokonale promyšlené, většinou doslovně připravené anebo alespoň profesně

dlouhými zkušenostmi a talentem vytříbené užívání jazykových prostředků s maximálním zřetelem k adresátům. "Mluvností", ale i nemluvností, nepřirozeností, chybností, zastaralostí aj. SOČ operují neoprávněně.

Daleko od dodržování principu deskripce až směrem za hranice preskripce k inkvizici či lingvistickému mustrování má např. útok P. Sgalla na tvary typu *oni sází*, uvedeného jako dubleta k tvaru *oni sázejí* ve školním vydání pravopisných pravidel z roku 1993. Podle Sgalla bez zveřejnění jakýchkoliv argumentů, bez jakékoliv otevřené diskuse a téměř pokoutně jako spisovný Pravidla kodifikovala tvar *oni sází*, ačkoliv je "nemluvný a homonymní se singulárním" (SaS, 1994, s. 41-42).

Sgall tak jednak sám činí to, co vytýká jiným (např. Uličnému) - vede ke shazování a je hašteřivý; kromě toho ovšem oponuje svému vlastnímu krédu (drsně proskribuje) a křiví také obecně dosažené a známé poznání.

Kolísání dublet typu *oni sází/sázejí* je jednak zcela evidentní ve veřejných i soukromých projevech; stačí poslouchat rozhlas, televizi, schůzovní řeči a číst noviny. Toto kolísání poměrně obsáhle zdůvodnila Mluvnice češtiny 2 (1986, s. 483-486). Také Jan Chloupek a kol. ve Stylistice češtiny (1990, s. 121) soudí, že "snaha po vybraném vyjadřování se projevuje nadměrným užíváním kratších tvarů, protože tvary na *-ejí* mluví intuitivně pokládají za nižší; jsou to tvary téměř shodné s tvary obecné češtiny *oni sázej, trpěj, sázejí, trpějí*." Zapomněl už pan profesor, jak prosazoval pravopis unifikovaného měkkého *-i* a jak zdůrazňoval, že homonymie zde bude zanedbatelná?

Do Pravidel se varianta *oni sází* nedostala "zcela pokoutně a v rozporu s míněním dalších pěti odborníků" také proto, že před jejich vydáním ÚJČ organizoval anketu k některým živým dubletám českého tvarosloví. Této ankety jsem se zúčastnil a získal jsem 258 odpovědí. Tvar *oni sází* v ní preferovalo 86 účastníků, *oni sázejí* 59 účastníků a pro oba se vyslovalo 113 účastníků. Sgallův odpor k této dubletě je evidentně motivován hrůzou ze skutečnosti, že do úzu, i "každodenního, běžně mluveného, mluvného, přirozeného atd.", si dovoluje proniknout jev, který je zcela divergentní s tvrzeními SOČ, že totiž do obecné češtiny mohou pronikat jevy spisovné a knižní, jak to známe z prací Havránkových a Jedličkových.

Diskusi v nových podmínkách naší společnosti si zaslouží i pojmy jazyková kultura, kultura vyjadřování, komunikační

úspěšnost a komunikační spolehlivost, mateřský (první) jazyk a národní (státní, druhý) jazyk, česká diglosie a střídání kódů.

Na olomoucké konferenci v roce 1993 Iva Nebeská nastolila tvrdou otázku, zda měřítkem kulturnosti není komunikační úspěšnost. Zdálo se, že kultivované by tedy bylo "sdělit druhému, že je padlej na hlavu či že je vůl", protože "je to běžné a často potřebné" (Čermák). Ukázalo se však (a stále více se potvrzuje), že lidé usilující o komunikační úspěšnost (podnikatelé, manažeři, politikové i seriózní novináři) v pronikavé většině a stále více užívají konzervativní, prestižní a reprezentativní spisovnou češtinu. Archaičnost není projevem nepřirozenosti, topornosti či hyperkorektnosti, nýbrž celkového stylu chování, jednání, oblékání atd. Ani cizinci dnes u nás netouží po výuce obecné češtiny, se kterou by se domluvili v pražských hospodách (hospodští je elegantně oberou v jejich jazycích), ale chtějí mluvit a rozumět češtině spisovně a použitelně kdykoliv a kdekoliv. Tento "kyvadlový efekt" potvrzuje řada článků - např. v Naší řeči, Češtině doma a ve světě i v denním tisku či řada příspěvků na konferencích. Konzervativní výrazy a tvary se objevují nejen v "nevšedních" situacích, ale i v mluvené češtině označované jako každodenní. Pojem každodenní mluvená čeština také zasluhuje specifikaci, protože mizí četné rozdíly mezi mluvenými a psanými médii, mezi veřejností a soukromostí multimediální komunikace a zdá se, že i mezi nacionalizačními (izolačními) a internacionalizačními tendencemi i v tak malém jazyce, jako je čeština. Jednací čeština míří k unifikaci, nikoliv k diverzifikaci mluvené a psané formy. Psaná podoba je přitom dominující. (Také angličtina ostatně začíná řešit dilema propastného rozdílu mezi mluvenou a psanou podobou, spíše ovšem přizpůsobením grafiky mluvené podobě, protože tu zná víc uživatelů než podobu psanou, tedy starý známý fonetický princip.)

Stoupenci obecné češtiny v roli základní komunikační variety zcela opomíjejí ortoepickou složku komunikace. Spisovné vyjadřování je přitom spojeno s explicitní, korektní, nepříznakovou výslovností, nespisovné naopak s implicitní, nedbalou a na území středních i západních Čech i s přehnaně otevřenou výslovností. Nejednotná (nekodifikovaná a "nehájená") "běžná" výslovnost může vést u nás např. k dopravním nehodám na železničních tratích; v souvislosti s "nekompatibilní" anglickou výslovností dochází ke katastrofám letadel (pákistánští piloti si

nerozuměli s africkými leteckými dispečery); pražský reprezentant firmy Daewoo, který je korejského původu, se nemůže domluvit se svými českými kolegy, ačkoliv všichni ovládají angličtinu.

Na pořadu je "každodenní" komunikace člověka se strojem; i zde je žádoucí spíše více než méně preskripce a unifikovaného úzu. Komunikační spolehlivost (bezpečnost) je zde bezpodmínečná. Poplachové směrnice pro případ havárií nebo teroristických akcí a důležité instrukce ve výrobě apod. si nemohou dovolit nic jiného než explicitní, korektní (a tedy spisovnou) výslovnost. Ani společensky už dnes s pražskou výslovností neobstojí např. tiskoví mluvčí nebo odborářští a političtí vůdcové, kteří usilují o identifikaci s teritoriálně rozdílným obyvatelstvem státu.

Světla Čmejrková na brněnské konferenci v roce 1995 ukázala, že nespisovnost v poloveřejných rozhlasových a TV promluvách deklaruje snahu mluvčího otevřít své nitro posluchačům, navázat s nimi důvěrnější kontakt i přes bariéru elektronických médií. Je jistě škoda, když jim někteří posluchači, hlavně Moravané Pražanům, nerozumějí. I pražští intelektuálové by ovšem měli vědět, že jejich "pražština" nezní Moravanům tak, jak to sami míní a cítí. Ještě horší ovšem asi je, když posluchač pražské bohoslovecké fakulty nezná spisovnou češtinu a na otázku, jakým jazykem bude kázat, pouze krčí rameny. Pro Moravany je zřejmě nepřijatelné, když pražskou češtinou mluví Indiáni v dabovaných filmech, ačkoliv v původní verzi užívají neutrální angličtinu. Měli by to vědět i SOČ a pro "česko-moravskou" vzájemnost vyvinout v Čechách víc úsilí než pro českou expanzi na Moravu. Moravismus totiž má značnou část svých kořenů v pragocentrismu.

V době, kdy moderní sociolingvistické práce mluví o "status planning", tj. o kvalifikovaných zásazích do jazykového vývoje (Kraus), mne šokoval názor, podle něhož "... většina Čechů vnímá spisovnou češtinu jako cosi umělého, naučeného, popř. vnuceného" a v období dnešní svobody, včetně jazykové, odmítá užívat spisovný jazyk jakožto cizí a spojený s přepínáním kódů (Čermák). Nejen tolerance, ale i podpora této tzv. české diglosie je velmi potřebná proto, že prvním (mateřským) jazykem můžeme uspokojit pouze svou potřebu verbálně komunikovat, zatímco znalost druhého je předpokladem pro dosahování úspěchu v určitých typech komunikačních vztahů (Kořenský). Spíše tedy platí, že kdo není schopen komunikovat jazykem osvojeným institucionálně, diskvalifikuje se z účasti na náročnějších typech komunikačních vztahů.

Přijmout vědecký poznatek předpokládá i určitou míru důvěry v komunikátora. A já (s prominutím) hlasatelům expandující tendence obecné češtiny nevěřím. Vytvořili a stále vytvářejí některé fikce: Málem všechno pozitivní a nové, co do jazyka přichází, má své kořeny v obecné češtině a jejich "učení" je stále progresivní. Proto i Kopečného výhrady k "ahistorickému historismu" spojují se svými ambicemi, jako by Kopečný vedle kritiky Havránkových poválečných pravopisných zásahů do českého pravopisu, které ho "převedly ze západoevropského kulturního okruhu do východního", neprohlásil také, že Sgall se svým radikálně reformním požadavkem omezit psaní tvrdého -y šel ještě dál. Nevrací se tento "východní" princip do naší "psací soustavy" s tvrzením, byť i "přemalovaným", že náš pravopis neumožňuje napsat "některé poměrně běžné české věty" (Starý)? Mně se to ještě nestalo.

Nepřesvědčuje mne ani víra ve spasitelnost obsáhlého materiálového korpusu, "... aniž bychom definovali kvalitativní charakteristiky, aniž bychom klasifikovali jednotky a kategorie, které mají být počítány". (Výrok R.Jakobsona citovaný L.Doležalem v SaS 1996, s.167.)

Nejvíce ze všeho doporučuji, aby zahájilo kvalifikovanou činnost kodifikační grémium.

Kronika

Zasedání mezinárodní komise pro slovotvorbu při MKS v Magdeburku.

V rámci přípravy na nadcházející mezinárodní sjezd slavistů se konalo v Magdeburku ve dnech 9. - 11. října 1997 II. zasedání nově ustavené komise pro slovanskou slovotvorbu. Předsedou této komise, která patří k Mezinárodnímu komitétu slavistů, je proslulý ruský derivatolog prof. I. Uluchanov z Ústavu pro ruský jazyk Ruské akademie věd. Zasedání komise probíhalo na půdě Otto-von-Guericke University, známé svými vědeckými tradicemi. Konferenci pořádal Ústav cizojazyčné filologie (Institut für fremdsprachliche Philologien) při fakultě pro humanitní, sociální a pedagogické vědy. Díky sponzorské podpoře se na konferenci sešlo (mimo domácí) 25 zahraničních slavistů. Nejpočetnější byla skupina derivatologů z Ruska, mezi něž patřili: I. Uluchanov, J. Zemská, J. Kubrjakovová, R. Manučarjan, G. Něščimenková, A. Tichonov, V. Vinogradovová, J. Korjakovceová (Moskva), O. Jermakovová (Kluga), S. Lopušanská, N. Tupikovová (Volgograd). Za Bělorusko byl přítomen A. Lukašanec. Německo zastupovali: J. Raecke (Tübingen), R. Belentschikowová (Magdeburk), Sv. Mengelová (Berlín-Halle), E. Güntherová (Berlín). Z Polska přijeli Kr. Kleszczová (Katovice), B. Kreja (Gdaňsk), A. Nagórková (Varšava), působící nyní v Berlíně). Polského původu je i lingvistka M. Guiraud-Weberová, žijící v Provence ve Francii. Za Slovensko se účastnili Kl. Buzássyová (Bratislava) a J. Furdik (Prešov). Za Bulharsko J. Baltovová (ředitelka Ústavu pro bulharský jazyk BAV v Sofii) a také L. Selimský (Veliko Tarnovo, nyní působící v Polsku). Z Jižní Koreje přijel Nam-Shin Cho, z Francie M. Ferrand (Bussy), z Jugoslávie E. Fekete (Bělehrad), z Rakouska I. Ohnheiserová a z Austrálie P. Cubberley (Melbourne). Na konferenci, bohužel, chyběli "slovotvůrci" z České republiky. Můžeme jen litovat, že z pracovních důvodů nemohla přijet dr. O. Martincová.

Česká jazykoveda však přesto nezůstala ve stínu - v řadě referátů a diskusních příspěvků nejednou zaznělo jméno zakladatele české slovotvorné školy dr. M. Dokulila, z jeho průkopnických prací se hodně citovalo. Účastníci se odvolávali

také na publikace J. Kořenského. Rusko-český dokladový materiál uváděla ve svém referátu G. Něščimenková.

Skvělou organizátorkou zasedání a současně hostitelkou byla prof. R. Belentschikowová, která přednesla zajímavý referát a která se velice zasloužila i o přípravu a úspěšný chod konference.

Zasedání komise zahájil děkan fakulty prof. Klaus Erich Pollman a také ředitel ústavu prof. Reinhard Iberle (zabývající se mimochodem českou literaturou). Magdeburská schůzka byla v pořadí druhým zasedáním slovotvorné komise. První se konalo před rokem ve Volgogradu, bohužel za snížené (z finančních důvodů) účasti jak ruských, tak i zahraničních derivatologů. V této souvislosti stojí za zmínku, že magdeburské zasedání programově navazovalo na velice úspěšné a reprezentativní mezinárodní sympozium o konfrontačním studiu slovanské slovotvorby, které se konalo v prosinci r. 1984 v Moskvě. Toto sympozium nejenom mělo velký ohlas v lingvistickém tisku, ale zároveň položilo základy pro další spolupráci derivatologů z různých zemí. Mezi jeho aktivity mj. patří mezinárodní projekt, na němž usilovně pracují slovotvůrci z různých zemí, včetně derivatologů z České republiky. V rámci tohoto projektu bylo uspořádáno již mezinárodní sympozium v Jabloni v Polsku a byly vydány podnětné publikace, např. *Сопоставительное изучение славянского словообразования* (Moskva 1987); *Теоретические и методологические проблемы сопоставительного изучения славянских языков* (Moskva, 1994) (první díl vyšel v Polsku v r. 1991; druhý v Moskvě v r. 1994). Nyní se rozbihají práce na dalším úkolu, kterým je konfrontační studium inovačních procesů ve slovanských jazycích (počítá se s otištěním příspěvků ve Slavii a s uspořádáním konference v Polsku). Národními koordinátory projektu jsou za Českou republiku O. Martincová, za Polsko E. Z. Rudnik-Karwatová, za Rusko (a současně celého projektu) G. Něščimenková. Bylo to právě moskevské sympozium, z něhož vzešla myšlenka založení samostatné slovotvorné komise při Mezinárodním komitétu slavistů, která po letech došla své realizace.

Magdeburské zasedání bylo také po organizační stránce dobře zajištěno. Každý účastník byl včas seznámen s programem a navrhovanými tematickými okruhy: 1. Synchronie a diachronie v tvoření slov. 2. Zásady synchronního popisu. 3. Zásady diachronního popisu. 4. Tvoření slov a slovní zásoba. Toto členění více méně zabránilo tematické roztržitosti příspěvků.

Neznamená to však, že všechny výše uvedené tematické okruhy byly osvětleny ve stejné míře.

V úvodním referátu I.Uluchanov stručně charakterizoval dosavadní činnost komise. V průběhu zasedání bylo předneseno 29 referátů, což samo o sobě svědčí o usilovné práci všech účastníků. V této souvislosti bychom chtěli zdůraznit, že jednacím jazyky symposia byly všechny slovanské jazyky (a také němčina a angličtina), většinou se používalo ruštiny. Možnost komunikovat podle potřeby ve své mateřtině velice pozitivně ovlivnila průběh diskuse, která byla velice živá. Ze zasedání bude vydán nakladatelstvím Peter Lang Verlag sborník v řadě "Vergleichende Studien zu den slavischen Sprachen und Literaturen".

Předmětem jednání byly především obecně teoretické a metodologické otázky řešené v rovině buď synchronně-diachronní, nebo (častěji) synchronní. Speciálně problémem poměru synchronie a diachronie ve slovtvorbě se zabývaly referáty Kl.Buzássyové "Динамика в словообразовании (диахронный и синхронный аспект)" a G.Něščimenkové "Диалектическое единство синхронии и диахронии в словообразовании", kde se mj. prosazovala myšlenka o nezbytnosti těsného propojení obou přístupů (při jejich zásadním metodickém rozlišení). Většina přednesených referátů vycházela ze současného jazykového materiálu. Výjimku činily referáty dvou polských jazykovědců, které se vztahovaly ke starším vývojovým fázím. Byly to referáty Kr.Kleszczovové "Словообразовательные категории в диахроническом аспекте" a také B.Kreji "O genezie i rozwoju typów słówotwórczych (na przykladach z języka polskiego)". Typologii slovtvorných postupů v současné ruštině se zabýval I.Uluchanov ve svém referátu "Некоторые проблемы изучения словообразования славянских языков". J.Kubrjakovová se soustředila na otázku kognitivního a komunikativního přístupu jako základních paradigmat současné jazykovědy ("Interference rules и проблемы семантики производного слова"). V autorčině podání jsou odvozeniny konceptuálními strukturami podílejícími se na komunikaci.

Velkou pozornost věnovali referující problému slovtvorné sémantiky a vztahu odvozenost - motivovanost, např. J.Raecke ("Abgeleitet, aber nicht motiviert - zur Wortbildungsparadoxie durch die sprachlichen Joker"), J.Furdík ("Synergická povaha slovtvornej motivácie") a korejský kolega Nam-Shin Cho

("К вопросу о семантике мотивированных слов"). Problémy slovtvorného hnízda (slovtvorné čeledi) se speciálně zabývali A.Tichonov "Синхронные границы словообразовательного гнезда" a I.Ohnheiserová "Словообразование и лексическая семантика. Семасиологические вопросы при сопоставительном изучении словообразовательных гнезд (на материале русского и других славянских языков)". Slovtvorné sémantice byly věnovány příspěvky J.Baltovové "Словообразовательное значение в структуре лексикографической дефиниции производных слов" a A.Nagórkové "Miejsce słowotwórstwa w systemie języka - hipoteza leksykalistyczna". Uvedená problematika se v nich řešila s přihlédnutím k mezirovinovým vztahům, a to především na základě predikativní a argumentativní koncepce S.Karolaka. J.Baltovová přihlížela víc k lexikografické definici, A.Nagórkovou spíše zajímaly mezirovinové systémové vztahy. Mezirovinovým vztahům byl věnován též referát R.Manučarjana "Лексические и словообразовательные группировки слов". Zajímavou synchronní interpretaci poměru mezi významem a funkcí podal P.Cubberley ("The differences in the meaning and function of verbal prafixes in the Slavic languages and the implications for the synchronic description of the modern languages").

Účastníky symposia zaujala také problematika okazionalismů a neologismů. Na materiálu současné ruštiny se těmito otázkami zabývaly O.Jermakovová, J.Zemská, R.Belentschikowová a V.Vinogradovová. O.Jermakovová ("Влияние идиоматичности семантики производных слов на повторную реализацию словообразовательных моделей в русском именном словообразовании последних десятилетий (к проблеме взаимодействия словообразования и лексики)") se ponejvíce zabývala synchronní dynamikou slovtvorného významu a rozšiřováním denotativního prostoru slova. Velice fundovaný byl i referát J.Zemské "Основные тенденции словопроизводства в русском языке второй половины XX века", v němž autorka uvedla základní slovtvorné tendence (s přihlédnutím ke koncepci Pražského lingvistického kroužku). Některé teze tohoto referátu se pak staly předmětem diskuse, jak se o tom zmíníme níže. R.Belentschikowová se zabývala problémem okazionalismů a neologismů a používala především excerpce z nejnovějšího tisku. ("Словообразовательные окказионализмы в словообразовательной системе и в тексте (на русском материале)"). V.Vinogradovová, která soustředila svou pozornost na týž problém, dokládala svůj výklad příklady z ruského básníka

I. Severjanina (polovina 20. stol.), proslulého mimo jiné svými slovo tvornými experimenty ("Проблемы изучения поэтического словообразования"). Problematikou neologismů se zabývala rovněž G. Něščimenková ve výše uvedeném příspěvku. E. Fekete věnoval pozornost aktuálním lexikálním inovacím ("Неки творбено-морфолошки проблеми актуелних лексичких иноваций у српском езику").

Derivační kombinatorika se stala předmětem zkoumání známé německé derivatoložky E. Güntherové ("Сочетаемость основ местоимений со словообразовательными аффиксами и основами слов"). Obdobné problematiku se dotkla také S. Lorušanská ("Закономерности сочетаемости морфем (на материале глаголов движения в славянских языках)"). Problému vlivu gramatických kategorií na tvoření slov se věnoval A. Lukašanec ("Взаимодействие грамматических категорий в словообразовании белорусских имен существительных"). Účastníci konference na základě referátu Sv. Mengelové "Словообразовательная норма и формы ее проявления" živě projednávali otázku slovo tvorné normy. Dílčími slovo tvornými otázkami se zabývala ve svých příspěvcích M. Guiraud-Weberová ("О некоторых свойствах префикса по- в современном русском языке"), která mj. konstatovala fakt snížené derivační valence přejatých slov, dále L. Selimský ("Элементы русского языка в словообразовательно-семантической системе болгарского языка" a E. Korjakovcevoá ("Словообразовательная категория Nomina actionis в русском языке"). Posledně jmenovaná prosazovala rozšířené pojetí této kategorie, do níž zahrнула jak deverbativa, tak i deadjektiva a desubstantiva, což bylo v diskusi hodnoceno kriticky. Příspěvek M. Ferranda byl zaměřen na etymologii jednotlivých slov ("От словообразования к этимологии (на примере этимологии слова деревня)").

Pro celé zasedání slovo tvorné komise byla charakterická bezprostřednost. Na konferenci proběhla velice věcná a živá diskuse, v níž byla zvláštní pozornost věnována problému slovo tvorné normy, její odlišnosti od normy lexikální, morfologické apod. Diskutující upozorňovali na větší uvolněnost slovo tvorné normy a na působení analogie. Za zmínku jistě stojí, že J. Zemská se ve svém referátu postavila k možnosti stanovení slovo tvorné normy odmitavě. J. Furdík naopak ve svém diskusním příspěvku zdůraznil, že někteří jazykovědci se kodifikace slovo tvorné normy dožadují. Diskutující zajímala i otázka poměru synchronního a diachronního přístupu k tvoření slov. Názorové

rozpětí bylo dost značné, např. J. Zemská vyjádřila pochybnosti o možnostech synchronního přístupu ke slovo tvorbě. I. Uluchanov také svým způsobem zpochybnil účinnost synchronního pohledu na slovo tvorbu. G. Něščimenková naopak zdůrazňovala, že tvoření slov se v podstatě zakládá na synchronním pohledu na jazyková fakta, zcela nezbytné však je synchronní pohled doplňovat pohledem diachronním. Většina účastníků se kriticky stavěla k tvrzení J. Zemské, že slovo tvorba není samostatnou rovínou jazykového systému. G. Něščimenková zpochybňovala účelnost používání pojmu "demokratizace" (v referátě J. Zemské) při hodnocení nových trendů v současné komunikaci v ruštině. Podle jejího názoru bylo by vhodné v případě moderních sdělovacích prostředků mluvit o určité "masovizaci, zprůměrnění" verbálního dorozumívání.

Zasedání slovo tvorné komise bylo ukončeno vystoupením jejího předsedy prof. Uluchanova, který jako téma příštího zasedání navrhl "Tvoření slov a jiné roviny jazykového systému". Projednávala se také otázka místa konání zasedání komise. Přítomní zcela jednomyslně přijali pozvání "slovo tvorců" v roce 1999 do Prešova, které zaznělo z úst prof. J. Furdíka.

Závěrem bychom chtěli zdůraznit, že práce komise v Magdeburku byla velmi plodná a intenzivní (pracovalo se od 9 hodin ráno až do 19 hodin večer). Organizátorům zasedání se podařilo vytvořit příjemné a zároveň dělné prostředí, nechyběl ani kulturní program.

G. Něščimenková

Jubileum PhDr. Jiřiny Smrčkové

Jubilantka PhDr. Jiřina Smrčková, narozená 9.září 1922 v Bohuslavicích u Zábřeha, vyplňuje plynoucí léta svého života neúnavnou vědeckou prací. Její životní dráha nebyla snadná. V 1.1933-1938 studovala na reálném gymnáziu v Zábřeze a po jeho uzavření dokončila studium v r. 1941 na gymnáziu v Litovli. Nesnadná hospodářská situace rodičů i tehdejšího pohraničí ji vedla k tomu, že v 1.1942-1950 pracovala na železnici. Teprve v r. 1949 mohla začít své vysokoškolské studium francouzštiny, češtiny a němčiny na Filozofické fakultě v Olomouci. V 1.1952-56 studovala za těžkých hmotných podmínek francouzštinu a rumunštinu v Bukurešti, vedena v práci profesory B.Cazacuem, J.Jordanem a Al. Rosettim.

Po dokončení studií působila na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze na katedře romanistiky a na katedře slavistiky, později v knihovně. Kromě pedagogické činnosti byla tajemnicí ediční komise FF a fakulturních publikací Acta Universitatis Carolinae. V 1.1966-1974 byla redaktorkou edice Les Etudes Balkaniques tchécoslovaques a v 1.1972-1979 vedla balkanistickou sekci Jazykovědného sdružení.

Její publikační činnost je rozsáhlá a týká se především rumunského jazyka. Svě práce publikovala a publikuje v různých odborných časopisech našich i zahraničních. Její práce svědčí o velké erudici badatelky a její příspěvky provází vždy bohatá dokumentace; uvedeme aspoň *Nové pojetí rumunského hláskosloví* (ČMF 1960), kde autorka shrnuje diskusi mezi jejím iniciátorem E.Petroviciem a oponentem Al.Rosettim, který se svými žáky prokázal správnost tradičního pojetí, i když obohaceného v této diskusi.

Z francouzsky psaných prací, které J.Smrčková publikovala u nás i v zahraničí, je důležitý například cyklus studií, vycházejících z rozboru církevněslovansko-starorumunského *Voroneckého žaltáře*. Čtenáři *Jazykovědných aktualit* znají například celou řadu jejích zpráv i recenzí o nových publikacích, především z rumunské jazykovědy, a dále příspěvky k charakteristice našich i rumunských jazykovědců a filologů. Všechny práce jublantky svědčí o jejím dokonalém obeznámení s tématem; najdeme v nich také připomínky k pracím různých autorů i jejím vlastním.

PhDr. Smrčková přednášela často v různých vědeckých společnostech, např. v r.1991 v Odborné skupině pro funkční jazykozpyt při KMF na téma "*K otázce moldavštiny*", o rok později, v roce 1992, v KMF na téma *Nad textem církevněslovansko-starorumunského Voroneckého žaltáře*. V česko-rumunské společnosti seznámila přítomné v r.1993 s *Živým odkazem Jana Urbana Jarníka* a tamtéž přednesla vzpomínku na *dr.Zdeňka Wittocha*. V balkanistické sekci Jazykovědného sdružení v r.1994 hovořila na téma *Balkanistická problematika v díle B.Havránka, K.Horálka, V.Skaličky a P.Trosta*. V roce 1996 byl tématem její přednášky v lexikologické sekci Jazykovědného sdružení příspěvek k charakteristice *Slovníku Rumunské AV*.

Kromě publikování vlastních samostatných prací PhDr. J.Smrčková spolupracovala také např. v r.1992 na přípravě bibliografie prof. V.Skaličky i dalších. Pro skriptum *J.Šabršuly "Úvod do srovnávacího studia románských jazyků"* (Ostrava 1994) zpracovala kapitolu *Rumunština*. Ve *Zpravodaji Česko-rumunské společnosti* v roce 1993 uveřejnila článek *Výročí Jana Urbana Jarníka, zakladatele české rumunologie*.

Zbývá nám jen přát této skromné a houževnaté badatelce do dalších let pevné zdraví a úspěšnou vědeckou činnost.

Z. Stavinohová